

Recommendation of the Committee of Ministers to member States on the European Rules on community sanctions and measures

Unofficial translation into Latvian

Recommandation du Comité des Ministres aux Etats membres relative aux Règles européennes sur les sanctions et mesures appliquées dans la communauté

Traduction non officielle en letton

Ieteikums par Eiropas noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem

© Council of Europe [March 2017], original English and French versions

Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator.

* * * * *

© Conseil de l'Europe [mars 2017], versions originales en anglais et français

Le texte original provient du Conseil de l'Europe et est utilisé avec l'accord de celui-ci. Cette traduction est réalisée avec l'autorisation du Conseil de l'Europe mais sous l'unique responsabilité du traducteur.

Strasbūra, 2017. gada 23. marts

**Ieteikums CM/Rec(2017)3 par Eiropas
noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem
sodiem un piespiedu līdzekļiem**

*(Pieņēmusi Ministru komiteja Ministru vietnieku
1282. sanāksmē 2017. gada 22. martā)*

Ieteikuma teksts papildināts ar Ministru komitejas komentāriem

Ministru komiteja saskaņā ar Eiropas Padomes Statūtu 15. panta b) punkta noteikumiem,

ņemot vērā to, cik svarīgi ir Eiropas Padomes dalībvalstīs iedibināt vienotus principus integrētai kriminālsodu politikai, lai tādējādi stiprinātu starptautisko sadarbību šajā jomā;

ņemot vērā dalībvalstīs vērojamo tendenci saistībā ar tādu sankciju un piespiedu līdzekļu izmantošanu, kas piemērojami sabiedrībā;

ievērojot, ka šādi sodi un piespiedu līdzekļi ievērojami palīdz apkarot noziedzību un mazināt tā radīto kaitējumu, kā arī stiprināt taisnīgumu, un ka šādi sodi un piespiedu līdzekļi novērš brīvības atņemšanas soda piemērošanas un ieslodzījuma negatīvās sekas;

ņemot vērā to, ka ir būtiski izstrādāt starptautiskās normas šādu sodu un piespiedu līdzekļu izstrādei, piemērošanai un īstenošanai;

apzinoties, ka, laikam ejot, rodas jaunas iespējas efektīvāk izmantot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus un ka tāpēc brīvības atņemšanas sods būtu jāizmanto tikai kā pēdējā iespēja;

turklāt apzinoties, ka nozīmīgas norises un mainīgā prakse jautājumā par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanu, kā arī dalībvalstu apzinātās problēmas mudina regulāri atjaunināt Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem nosacījumus;

uzsverot, ka minēto sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanā vienmēr jāņem vērā gan pamata tiesiskās garantijas kā noteikts Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ELS Nr. 5), gan arī Eiropas noteikumos par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem noteiktie principi;

ievērojot, ka saistībā ar šo ieteikumu būtiska loma ir turpmāk minētajiem Ministru Komitejas ieteikumiem: Ieteikumam Nr. R(92)17 par konsekventu pieeju notiesājošu spriedumu taisīšanā, Ieteikumam Nr. R(97)12 par sodu un piespiedu līdzekļu izpildes personālu, Ieteikumam Nr. R(99)19 par starpniecību krimināllietās, Ieteikumam Nr. R(99)22 par cietumu pārapdzīvotību un ieslodzīto skaita palielināšanos, Ieteikumam Rec(2003)22 par nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu (personiskais galvojums), Ieteikumam CM/Rec(2010)1 par Eiropas Padomes Probācijas noteikumiem un Ieteikumam CM/Rec(2014)4 par elektronisko uzraudzību;

paturot prātā Apvienoto Nāciju Organizācijas Standarta minimuma noteikumus par sodiem bez brīvības atņemšanas (Tokijas noteikumi);

ar šo ieteikumu **aizstāj**:

- Ieteikumu Rec(2000)22 dalībvalstīm par to, kā uzlabot Eiropas noteikumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem izpildi; un
- Ieteikumu Nr. R(92)16 par Eiropas noteikumiem par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem,

iesaka dalībvalstu valdībām:

- pārskatot politiku, tiesību aktus un praksi saistībā ar sabiedrībā izciešamu sodu un

piespiedu līdzekļu izstrādi, piemērošanu un īstenošanu, ievērot šā ieteikuma papildinājumā noteiktos standartus un principus;

- nodrošināt, ka šis ieteikums un tam pievienotie komentāri ir iztulkoti valsts valodā(-ās) un izplatīti, cik vien plaši iespējams, un īpaši nodoti tiesas iestāžu, probācijas un sociālo dienestu, ieslodzījuma vietu pārvalžu, kā arī plašsaziņas līdzekļu un sabiedrības zināšanai.

Papildinājums

Darbības joma

Papildinājums

Darbības joma un mērķis

Šo noteikumu mērķi ir:

a) noteikt standartu kopumu, lai palīdzētu valsts likumdevējam, lēmējinstādēm un īstenošanas iestādēm, kā arī šajā jomā nodarbinātajiem garantēt, ka sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus izmanto taisnīgi un efektīvi. Piemērojot šos sodus, jāatceras, ka ir jāaizsargā sabiedrība un jāuztur tiesiskā kārtība, vienlaikus gan atbalstot sociālo rehabilitāciju, gan ļaujot likumpārkāpējiem atlīdzināt par radīto kaitējumu;

b) sniegt dalībvalstīm norādes par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu ieviešanu un izmantošanu, pilnībā izmantojot to sniegtās priekšrocības un aizsargājot visu iesaistīto pušu pamattiesības. Tāpat ir svarīgi novērst jebkādu ļaunprātīgu izmantošanu, kas būtu iespējama, piemēram, saistībā ar šādu sodu un līdzekļu izmantošanu, kaitējot konkrētām sociālajām grupām. Tāpēc ir rūpīgi jāizvērtē visas sociālās priekšrocības un trūkumi, kā arī iespējamie riski, kas rodas vai var rasties, piemērojot šādus sodus un piespiedu līdzekļus. Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi piemērojami tikai tad, ja šāda rīcība ir atbilstoša;

c) piedāvāt skaidras profesionālās ētikas normas gan darbiniekiem, kas ir atbildīgi par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu, gan tiem sabiedrības locekļiem, kas ir iesaistīti šajā darbā, lai tādējādi nodrošinātu, ka šie sodi un līdzekļi tiek īstenoti saskaņā ar visiem noteikumiem un saistībām, tādējādi piešķirot leģitimitāti šādiem sodiem vai līdzekļiem. Īstenošana nedrīkst būt nelokāma vai formāla, bet gan vienmēr ir jāņem vērā konkrētā situācija, lai sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi būtu saskanīgi ar pārkāpumu un aizdomās turētā vai likumpārkāpēja raksturiezīmēm. Turklāt, tā kā var atsaukties uz starptautiski pieņemtu noteikumu kopumu, ir jāveicina pieredzes apmaiņa, īpaši attiecībā uz darba metodēm;

Nav iespējams pārmērīgi uzsvērt to, ka sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi, kurus piemēro saskaņā ar šiem noteikumiem, ir vērtīgi gan aizdomās turētajiem vai likumpārkāpējiem, gan sabiedrībai: aizdomās turētie un likumpārkāpēji var arī turpmāk izdarīt izvēli un uzņemties sociālo atbildību, turklāt soda sankciju un piespiedu līdzekļu īstenošana sabiedrībā, nevis izolēti no tās, var ilgtermiņā sniegt labāku aizsardzību sabiedrībai. Ja brīvības atņemšanas sodu piemēro retāk, rodas gan finansiālas, gan sociālas priekšrocības, lai gan ir pienācīgi jānovērtē arī izmaksas, kas saistītas ar sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu atbilstoši standartiem.

Tāpēc sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanā un īstenošanā ir jāņem vērā šie apsvērumi, kā arī pamatmērķis, proti, izturēties pret aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ar cieņu kā pret atbildīgiem cilvēkiem. Lai gan no brīvības atņemšanas soda piemērošanas izvairās, tas nenozīmē to, ka ir jāpiemēro jebkāda veida sods vai piespiedu līdzeklis, vai īstenošanas veids.

Šie noteikumi nav uzskatāmi par paraugsistēmu. Tie drīzāk uzskatāmi par kopēji pieņemamu un īstenojamu prasību kopumu. Neievērojot šīs prasības, nav iespējams sekmīgi piemērot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus.

Šie noteikumi attiecas uz visiem sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, tostarp uz to, kādā veidā izpildīt brīvības atņemšanas sodu ārpus ieslodzījuma vietas. Tomēr šie noteikumi neattiecas uz piespiedu līdzekļiem, kurus piemēro mazgadīgām personām, jo uz tiem attiecas Eiropas noteikumi saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi (Ministru Komitejas Ieteikums (2008)11).

Šie noteikumi attiecas uz personām, uz kurām attiecas sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi. Iespējams, sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis ir noteikts notiesātam likumpārkāpējam. "Aizdomās turētais" ir persona, kura vēl nav notiesāta, bet kurai tiesas iestāde vai cita likumā noteikta iestāde var būt noteikusi piespiedu līdzekli. Tomēr sodi un piespiedu līdzekļi, kuri īpaši attiecas uz mazgadīgajiem, ir minēti Ministru Komitejas Ieteikumā CM/Rec(2008)11 par Eiropas noteikumiem saistībā ar mazgadīgiem likumpārkāpējiem, uz kuriem attiecas soda sankcijas vai pasākumi.

Definīcijas

Šajā ieteikumā izmantotas turpmāk minētās definīcijas.

"Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi" ir sodi un piespiedu līdzekļi, kurus piemēro, lai aizdomās turētais vai likumpārkāpējs turpinātu dzīvot sabiedrībā, un tie ietver zināmus brīvības ierobežojumus, jo tiek izvirzīti nosacījumi un/vai saistības. Ar šo terminu apzīmē jebkuru tiesas vai administratīvās iestādes noteiktu sodu, kā arī jebkuru piespiedu līdzekli, par kuru lemj pirms tiek pieņemts lēmums par sodu vai tā vietā, un šis termins iever arī veidu, kādā brīvības atņemšanas sods tiek piemērots ārpus ieslodzījuma vietas.

"Lēmējiestāde" ir tiesas, administratīvā vai cita iestāde, kurai ir likumā noteiktas pilnvaras piemērot vai atcelt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, kā arī mainīt šāda soda vai piespiedu līdzekļa nosacījumus un saistības.

"Īstenošanas iestāde" ir iestāde vai iestādes, kuras ir pilnvarotas lemt par sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļu īstenošanu praksē un ir atbildīgas par šādu sodu vai piespiedu līdzekļu īstenošanu. Daudzās valstīs īstenošanas iestāde ir probācijas dienests.

I nodala. Pamatprincipi

1. Piemērojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, var taisnīgi un efektīvi uzraudzīt, sniegt norādījumus un palīdzēt aizdomās turētajiem vai likumpārkāpējiem, neatņemot to brīvību. Šādā veidā var uzlabot izredzes iekļauties sabiedrībā, kas parasti ietekmē atturēšanos no turpmāku pārkāpumu izdarīšanas.

Šajā noteikumu punktā apstiprina sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu pozitīvo vērtību. Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi var būt dažādā mērā piespiedu pasākumi, aizliedzoši, bargi vai rehabilitējoši pasākumi, turklāt daudziem sodiem un piespiedu līdzekļiem var būt vairāki iepriekš minētie elementi, kas tādā veidā ļauj atbilstoši reaģēt uz noziegumiem, bet vienlaikus sniedz iespēju kontrolēt vainīgo un palīdzēt tam atturēties no pārkāpumu izdarīšanas.

Zināmā mērā sabiedrībā izciešams sods paredz brīvības ierobežojumu kā liela daļa kriminālsodu, tomēr persona, kurai piespriests sabiedrībā izciešams sods, var turpināt dzīvot sabiedrībā un pildīt ar soda mēru noteiktās saistības, vienlaikus izciešot atbilstošu sodu par izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tāpēc ar sabiedrībā izciešamu sodu var veicināt iekļaušanos sabiedrībā, ļaujot cilvēkiem izmantot lielāko daļu tiesību un rast veidu dzīvot no likumpārkāpumiem brīvu dzīvi. Sociālā iekļaušana veicina sociālo taisnīgumu un vienlīdzīgas iespējas, īpaši iespēju atrast darbavietu, dzīvesvietu un veidot personiskas attiecības, jo uzskata, ka šie faktori sekmē atturēšanos no pārkāpumu atkārtotas izdarīšanas.

Sabiedrībā izciešams sods var būt pasākums, ko piemēro, lai neveiktu pirmstiesas apcietinājumu; var noteikt kārtību, kādā īsteno atbilstošus drošības pasākumus nolūkā novērst noziegumu izdarīšanu, bēgšanu vai tiesvedības traucēšanu, nepaturot personu apcietinājumā, kā arī neskarot cietušo personu tiesības un intereses. Daudzās valstīs liels ieslodzīto skaits gaida tiesu, un nereti viņi dzīvo vissliktākajos apstākļos. Daži no viņiem tiek vēlāk attaisnoti un atbrīvoti, bet gūtā pieredze ir nenovēršami radījusi kaitējumu; citi tiek notiesāti, bet viņiem piemēro sabiedrībā izciešamu sodu, tāvad viņu pirmstiesas apcietinājumu, šķiet, varēja novērst; pat ja notiesātajam piespriež brīvības atņemšanas sodu, pēc iespējas tomēr nevajadzētu noteikt pirmstiesas apcietinājumu, jo pirms notiesāšanas personu principā nevajadzētu ieslodzīt. Pirmstiesas apcietinājums patiešām ir pretrunā tam, ka personai ir pamattiesības tikt uzskatītai par nevainīgu. Piespiedu līdzekļus var noteikt arī pēc brīvības atņemšanas soda brīdī, kad uzraudzība var izrādīties izšķiroša attiecībā uz iespējām pārcelties / atgriezties.

Sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus nereti ievieš ar mērķi nodrošināt tiesai dažādas iespējas, lai tai nevajadzētu piemērot brīvības atņemšanas sodu, turklāt pastāv cerība, ka tādā veidā tiks samazināts kopējais ieslodzīto skaits. Patiesībā saistība starp penitenciāro koeficientu un sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantojumu ir sarežģīta un tiek apstrīdēta. Jebkurā gadījumā, ja sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli piemēro gudri un samērīgi, var samazināt ieslodzīto personu skaitu. Lai vai kā, šādi sodi un piespiedu līdzekļi ir jānovērtē ne tikai tāpēc, ka ar tiem var samazināt ieslodzīto skaitu, bet arī tāpēc, ka ar tiem var veicināt taisnīgumu un sociālo iekļaušanu.

2. Valsts tiesību aktos paredz pietiekami daudz dažādu un piemērotu sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu, un ir nepieciešams padarīt tos par īstenojamiem praksē.

Parasti ir iespējams noteikt šādus sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus:

- alternatīva pirmstiesas apcietinājumam, piemēram, rīkojums aizdomās turētajam uzturēties konkrētā adresē un/vai tiesas iestādes norādītas aģentūras uzraudzība un palīdzība;
- probācija / uzraudzība sabiedrībā, kas ir neatkarīgs sods, ko piespriež, nepasludinot brīvības atņemšanas sodu;
- brīvības atņemšanas soda izpildes atlikšana, izvirzot nosacījumus;
- piespiedu darbs (t. i., neapmaksāts darbs sabiedrības labā);
- kompensācija/atlīdzināšana cietušajam;
- cietušā – likumpārkāpēja mediācija;
- rīkojums par ārstēšanos likumpārkāpējiem, kuri lieto narkotikas vai alkoholu, vai personām ar garīgiem traucējumiem, kas saistīti ar šo personu kriminālu rīcību;
- pārvietošanās brīvības ierobežošana;

- elektroniskā uzraudzība, ko piemēro saskaņā ar Ieteikumu CM/Rec(2014)4;
- nosacīta atbrīvošana no cietuma, paredzot uzraudzību pēc personas atbrīvošanas.

Šis saraksts ir papildināms. Turklāt paredzams, ka laikā gaitā tiks izstrādāti jauni sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu veidi, uz kuriem arī attieksies šie noteikumi.

3. Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu būtība un termiņš ir samērīgi ar tā izdarītā pārkāpuma smagumu, kuru notiesātā persona ir izdarījusi vai kurā tiek apsūdzēta, un vērā ņem ar šo personu saistītos individuālos apstākļus.

Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantošana ir jāveicina, jo tos bieži vien izstrādā nolūkā piedāvāt alternatīvu risinājumu brīvības atņemšanas sodam un līdz ar to palīdzēt samazināt vai vismaz ierobežot ieslodzīto personu skaita pieaugumu. Ja ieslodzījums uzskatāms par "galēju iespēju", tad jāparedz arī tādi sodi un piespiedu līdzekļi, kuri uzskatāmi par vispirms īstenojamiem. Tomēr arī šajā gadījumā jāņem vērā vispārējais proporcionalitātes princips. Lai gan sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus var pienācīgi izmantot ne tikai personām, kuras pārkāpumu izdarījušas pirmo reizi, bet arī par smagākiem noziedzīgiem nodarījumiem, politikas veidotājiem un tiesai tomēr nevajadzētu "paplašināt tīklu" jeb, citiem vārdiem sakot, piemērot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli gadījumos, kad varētu noteikt mazāku soda sankciju, piemēram, uzlikt naudassodu, izteikt rājienu vai brīdinājumu. Ja sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus pārmērīgi piespriež par maznozīmīgiem pārkāpumiem, tas ne tikai paplašina sistēmu, radot netaisnīguma iespējas un būtiskas izmaksas valsts kasei, bet arī rada priekšstatu, ka šie soda veidi nav attiecināmi uz smagākiem noziedzīgiem nodarījumiem, tādā veidā mazinot iespēju retāk piespriezt brīvības atņemšanas sodu. Šajā noteikumu punktā vēlreiz uzsver proporcionalitātes aspektu, bet vienlaikus lēmumu pieņēmējus aicina pienācīgi ņemt vērā konkrētā gadījuma apstākļus, lai nodrošinātu, ka izpilde ir iespējama, turklāt palīdz atturēties no pārkāpumu izdarīšanas.

4. Sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus īsteno, ievērojot cilvēktiesības, kā arī dodot iespēju un mudinot aizdomās turētos un likumpārkāpējus pildīt savas kā sabiedrības locekļu saistības. Sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli nedrīkst izstrādāt vai piemērot, ja tas ir pretrunā starptautiskajiem cilvēktiesību un pamatbrīvību standartiem.

Šajā noteikumu punktā norāda, ka, nosakot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus, ir jāņem vērā visu iesaistīto pušu cilvēktiesības. Par to runāts ļoti vispārīgi, un ir noteikts, ka sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanas būtībai un veidam ir jābūt saskaņā ar starptautiski garantētajām tiesībām. Šādu vispārīgu noteikumu izstrādāja, jo, izstrādājot un piemērojot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus, nereti ir jāņem vērā sabiedrības drošības aspekts un jāuztur tiesiskā kārtība sabiedrībā pat tad, ja tas var būt pretrunā personas tiešajām interesēm vai vēlmēm. Tomēr, ievērojot sabiedrības intereses, nedrīkst aizmirst par aizdomās turēto un likumpārkāpēju pamattiesībām.

Attīstoties tehnoloģijām (piemēram), var tikt izstrādāti jauni sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi, kuru veidu nevar šobrīd paredzēt. Tāpēc šis noteikumu punkts formulēts vispārīgi nolūkā pienācīgi aizsargāt aizdomās turētā vai likumpārkāpēja tiesības, pat attiecībā pret šobrīd neparedzamiem riskiem.

Tāpat šajā noteikumu punktā norāda uz aizdomās turētā vai likumpārkāpēja atbildību un nosaka, ka, piemērojot sodu, ir jādod šīm personām iespēja un jāmudina tās uzņemties savus

kā sabiedrības locekļu pienākumus.

5. Sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis neietver starptautiski pieņemtajiem ētikas standartiem neatbilstošu medicīnisku vai psiholoģisku ārstēšanu.

Līdz šim medicīniskā un psiholoģiskā ārstēšana personām, kuras atrodas piespiedu situācijā, dažkārt ir bijusi par iemeslu smagiem cilvēktiesību pārkāpumiem, īpaši ja ārstēšana notikusi eksperimentāli. Eiropas valstīs uzskata, ka šāda prakse nav ētiska, tāpēc tā ir aizliegta. Aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam, kuram piemēro sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, ir ierobežota brīvība atbilstoši tiesību aktos noteiktajam. Attiecīgi ar šo noteikumu punktu paredz, ka ārstēšana ir iespējama tikai tad, ja tā atbilst starptautiskiem ētikas standartiem. No tā izriet, ka valsts tiesību aktiem un praksei ir jābūt saskaņā ar minētajiem standartiem.

Starptautiski pieņemti ētikas noteikumi paredz, ka personas pilnībā informē par ārstēšanas mērķi, būtību, metodēm un iespējamām sekām. Būtisks priekšnoteikums ir personas apzināta piekrišana. Tomēr jautājums par piekrišanu, ko sniedz spaidiem pakļauta persona, ir sarežģīts un delikāts. Lai gan piekrišana, iespējams, ir nepieciešama, tā dažkārt nav pietiekami ētisks attaisnojums tam, lai iejauktos. Līdzīgi jautājumi vairāk skatīti šo noteikumu V nodaļā.

6. Piemērojot un īstenojot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus, nav pieļaujama diskriminācija rases, ādas krāsas, etniskās izcelsmes, valstspiederības, dzimuma, vecuma, invaliditātes, seksuālās orientācijas, valodas, reliģijas, politisko vai citu uzskatu, ekonomiskā, sociālā vai cita statusa un fiziskā vai garīgā stāvokļa dēļ. Ir jāņem vērā aizdomās turēto un likumpārkāpēju dažādās un atšķirīgās individuālās vajadzības.

Šā noteikumu punkta mērķis ir nodrošināt, ka sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus nosaka un piemēro taisnīgi, nevienu negodīgi nediskriminējot. Piemērojot vai īstenojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļus, par diskrimināciju uzskata netaisnīgu vai negodīgu rīcību, kuras pamatā ir noteikumu punktā minētie iemesli. Tomēr diskriminācijai var būt arī citi iemesli.

Ir jānošķir diskriminācija un diferencēšana. Aizliegums diskriminēt nenozīmē to, ka pret visiem ir jābūt vienādei attieksmei. Uzskata, ka diferencēšana (pretēji diskriminācijai) palīdz novērst nelabvēlīgu stāvokli vai nodrošināt uzlabojumu. Cilvēki un apstākļi, kādos viņi atrodas, ir dažādi, un attiecīgos apstākļos ir atšķirīgi jāizturas pret dažādiem cilvēkiem, lai varētu reaģēt uz konkrētām individuālām problēmām, apmierināt īpašas individuālas vajadzības vai ņemt vērā īpašu situāciju. Tādā veidā tiek veicināts reāls taisnīgums.

Dažkārt netaisnīga diskriminācija nav apzināta. Diskriminācija ir iespējama arī nepārdomāti īstenojot ikdienas procedūras, un tā var kļūt institucionalizēta. Piemēram, var gadīties, ka politiskās nostādnes un prakse ir izstrādāta attiecībā uz vīriešiem, kuri (iespējams) visās valstīs veido lielāko daļu aizdomās turēto un likumpārkāpēju, tomēr nedrīkst pieņemt, ka šīs nostādnes un prakse būs piemērota arī attiecībā pret sievietēm.

Dažkārt var uzskatīt, ka personas dzīves apstākļu (piemēram, bezpajumtniecība) dēļ, tai nevar piemērot kādu konkrētu sodu vai piespiedu līdzekli. Tādā gadījumā ir rūpīgi jāmeklē alternatīvs risinājums, lai šī persona nebūtu nevajadzīgi jātur apcietinājumā.

Lai pilnībā izpildītu šo noteikumu punktu, ir periodiski jāpārskata politika un prakse, lai pārliedzinātos, ka sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus īsteno taisnīgi un ir ieviestas uzraudzības sistēmas, kas ļauj pamanīt neapzinātu diskrimināciju.

7. Nodrošina iespēju sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus piemērot arī aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, kas ir ārvalstu pilsoņi, kā arī īstentot tos taisnīgi un saskaņā ar šajos noteikumos izklāstītajiem principiem, pienācīgi ņemot vērā būtiskās atšķirības attiecībā uz šo personu situāciju.

Piemērojot vai īstenojot sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekli, nevienu nedrīkst diskriminēt valstspiederības dēļ. Lai gan šis ir viens no vispārīgā nediskriminācijas principa piemēriem, tas tomēr ir jāprecizē atsevišķi, un tas ir pienācīgi jāuzsver. Eiropā notiek ievērojama cilvēku pārvietošanās no visām pasaules malām, un gandrīz visu Eiropas valstu ieslodzījuma vietās uzturas dažādu valstspiederību ieslodzītie. Sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus var piemērot arī ārvalstniekiem, un ir jāizstrādā atbilstoši noteikumi, lai nodrošinātu, ka pret ārvalstniekiem izturas labi un taisnīgi. Īpaši jāpievērš uzmanība tam, lai valsts tiesību aktos nebūtu noteikumu vai netiktu īstenta tāda prakse, kas liedz ārvalstniekiem piemērot sabiedrībā izciešamus sodus vai piespiedu līdzekļus.

Lai nodrošinātu vienlīdzīgu attieksmi, vērā jāņem ārvalstnieku atšķirīgie apstākļi. Piemēram, valstspiederības dēļ nedrīkst atteikt drošības naudas iemaksu pirms tiesas. Iespējams, ir jānodrošina tulkojums, ja konkrētā persona pietiekami labi nepārvalda valsts valodu. Pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas personai var būt dažādas pārvietošanās vajadzības, tāpēc katrā attiecīgajā gadījumā dažādu valstu probācijas aģentūrām ir savā starpā jāsaazinās. Padomes 2008. gada 27. novembra Pamatlēmumā 2008/947/TI (par savstarpējas atzīšanas principa piemērošanu tādiem spriedumiem un probācijas lēmumiem, kuri paredzēti probācijas pasākumu un alternatīvu sankciju uzraudzībai) teikts, ka atbildību par sabiedrībā izciešamu sodu izpildi var nodot valstu starpā, lai personas, kuras vienā valstī ir izdarījušas pārkāpumu, var sodu izciest otrā valstī (parasti savas pastāvīgās dzīvesvietas valstī), kur tādējādi tiks veicināta šīs personas sociālā rehabilitācija. Minētais lēmums attiecas tikai uz ES dalībvalstīm, tomēr visām Eiropas Padomes dalībvalstīm vajadzētu apsvērt iespējas sazināties un sadarboties ar citām valstīm, lai sekmētu rehabilitāciju, atsevišķos gadījumos nododot atbildību.

8. Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanas būtība, saturs un metodes ir tādi, lai nodrošinātu, ka tiek ievēroti aizdomās turēto un likumpārkāpēju, kā arī viņu ģimenes locekļu un citu personu cieņas un privātuma principi.

Šis noteikumu punkts paredz, ka visos gadījumos ir jāievēro aizdomās turēto un likumpārkāpēju privātums un cieņa. Īpaši noteikums aizliedz aizskart – sadusmot, traucēt vai satraukt aizdomās turētos vai likumpārkāpējus, nepamatoti bieži veicot kontroles vai pārbaudes pasākumus. Tas attiecas arī uz aizdomās turētā vai likumpārkāpēja pašcieņas apdraudēšanu, kā arī apdraudējumu attiecībā uz viņa ģimeni un citām tuvām attiecībām, saikni ar sabiedrību un spējām funkcionēt sabiedrībā. Tā kā aizdomās turētie un likumpārkāpēji sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus izcieš sabiedrībā, pret viņiem var tikt vērsts sabiedrības nosodījums vai sociālā stigmatizācija. Šis noteikums paredz pieņemt atbilstošus aizsardzības pasākumus, lai pasargātu minētās personas no aizskaršanas un nepiedienīgas ziņkāres vai atpazīstamības.

Turklāt šis noteikumu punkts atgādina, ka sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu

īstenošana var ietekmēt ne tikai šādu personu, bet arī viņa ģimenes locekļus. Piemēram, zināmos apstākļos ir jāapmeklē aizdomās turētā vai likumpārkāpēja dzīvesvieta, kurā var dzīvot arī citi cilvēki.

Tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību nosaka Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pants. Saskaņā ar minētajā pantā teikto, publiskās institūcijas nedrīkst traucēt izmantot šīs tiesības, izņemot gadījumus, kas ir paredzēti likumā un ir nepieciešami, lai cita starpā nepieļautu nekārtības vai noziegumus. Tas attiecas uz šeit ietilpstošo sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu veidu, saturu un īstenošanas metodi, jo šie sodi un līdzekļi var ietvert nosacījumus un saistības, kas attiecas uz aizdomās turētā un likumpārkāpēja dzīvesveida sakārtošanu un uz informācijas iegūšanu par to, vai attiecīgā persona pilda noteikumus vai saistības. Jebkurā gadījumā privātās un ģimenes dzīves neaizskaramības princips ir ļoti svarīgs aspekts, un jebkāda šo tiesību traucēšana ir stingri jāierobežo un jāsamēro.

Turklāt jāpiebilst, ka šajā noteikumu punktā minēto tiesību apdraudēšana var iedragāt aizdomās turētā vai likumpārkāpēja vēlmi sadarboties jautājumā par soda vai piespiedu līdzekļa izpildi, kā arī mazināt to likumību.

9. Ja sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis ietver kontaktu ar cietušajiem, viņu tiesības ņem vērā saskaņā ar starptautiski pieņemtiem ētikas standartiem šajā jomā.

Ar šo noteikumu punktu paredz, ka aģentūrām, īstenojot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus, ir jāaizsargā cietušo personu cilvēktiesības. Ja sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošana vai izmaiņas attiecībā uz minētā soda vai piespiedu līdzekļa veidu vai termiņu var ietekmēt cietušo, ir jāņem vērā cietušās personas intereses un jāievēro tās tiesības.

Valstu vispārīgie pienākumi attiecībā pret noziedzīgos nodarījumos cietušajiem ir izklāstīti Ministru komitejas Ieteikumā Rec(2006)8 par palīdzību noziedzīgos nodarījumos cietušajiem, un daudzās valstīs īstenošanas iestādes, piemēram, probācijas dienesti, sniedz būtisku ieguldījumu šo pienākumu pildīšanā. Dažās jurisdikcijās īstenošanas iestādes piedāvā pakalpojumus noziedzīgos nodarījumos cietušajiem. Citās – nereti sadarbojas ar citām organizācijām vai personām, kuras piedāvā atbalstu cietušajiem. Parasti, īpaši smagākos gadījumos, aģentūras sazinās ar cietušajiem un piedāvā informāciju par attiecīgo personu, piemēram, par to, kad šo personu paredzēts atbrīvot no ieslodzījuma. Šie noteikumi attiecas arī uz personisko galvojumu un cita veida uzraudzību, ja ieslodzīto atbrīvo priekšlaicīgi.

ES Cietušo personu tiesību direktīva (Direktīva 2012/29/ES) ir autoritatīvs paraugprakses apliecinājums, ar ko nosaka pienākumus ES dalībvalstīm un kas ir noderīgs resurss visām valstīm.

10. Attiecīgos gadījumos un pienācīgi ņemot vērā noziedzīgā nodarījumā cietušās personas tiesības un vajadzības, likumpārkāpējam dod iespēju un mudina atbildzināt cietušajiem vai sabiedrībai par izdarītajiem noziegumiem.

Vairākas Eiropas valstis atzīst, ka liela nozīme ir atbildzināšanai un taisnīguma atjaunošanai. To var darīt ļoti dažādi, lai gan šādās pieejās ir jāņem vērā vairāki vispārīgi aspekti. Apvienoto Nāciju Organizācijas rokasgrāmatā ir skaidrots šādi: "Taisnīguma atjaunošanas pieejas un programmas ir balstītas uz vairākiem pamata pieņēmumiem: a) uz noziedzīgo

nodarījumu jāreaģē tā, lai pēc iespējas vairāk atlīdzinātu cietušajam par nodarīto kaitējumu; b) likumpārkāpējiem ir jāliek saprast, ka viņu uzvedība nav pieņemama un ka tā radījusi nopietnas sekas cietušajam un sabiedrībai; c) likumpārkāpējiem ir jāspēj uzņemties un jāuzņemas atbildība par savu rīcību; d) cietušajiem ir jādod iespēja izteikt savas vajadzības un piedalīties procesā, kurā nosaka labāko veidu, kādā likumpārkāpējs var atlīdzināt par kaitējumu; un e) arī sabiedrībai ir pienākums iesaistīties šajā procesā.” (Taisnīguma atjaunošanas programmu rokasgrāmata, Krimināltiesību rokasgrāmatu sērija) [Handbook of Restorative Justice programmes, Criminal Justice Handbook series], Apvienoto Nāciju Organizācija, 2006. gads).

Atjaunošana ietver mediāciju, piemēram, mediāciju starp cietušo un likumpārkāpēju, lai noskaidrotu, kā atlīdzināt zaudējumus un kā cietušās personas var novērst noziedzīgā nodarījuma sekas. Mediāciju var izmantot arī nolūkā novērst noziedzību, piemēram, strādājot, lai mazinātu kaimiņu strīdus pirms tiek izdarīts noziegums. Mediācijas standarti ir izklāstīti Ieteikumā Nr. R(99)19 par starpniecību krimināllietās. Cita atjaunošanas prakse ir, piemēram, ģimenes grupu pārrunas, cita veida sabiedriskas samierināšanas darbība vai atlīdzinājuma komisijas sēde. Turklāt atjaunošanas perspektīva var būt arī citām daudz formālākām krimināltiesību praksēm; piemēram, arī tiesas, komisijas un pirmstermiņa atbrīvošanas padomes darbam var būt atjaunošanas perspektīva. Apvienoto Nāciju Organizācijas Ekonomikas un sociālo lietu padomes Rezolūcijā 2002/12 “Pamatprincipi taisnīguma atjaunošanas programmu izmantošanai krimināllietās” sniegtas autoritatīvas norādes attiecībā uz minētajām pieejām.

Šajā noteikumu punktā teikts, ka attiecīgos gadījumos šāda prakse ir jāveicina. Īpaša uzmanība jāpievērš tam, lai nodrošinātu gan likumpārkāpēja, gan cietušā interešu un tiesību pilnīgu ievērošanu. Piemēram, šādus intervences pasākumus nedrīkst vērtēt, ņemot vērā tikai iespējamību, ka likumpārkāpējs noziegumu varētu izdarīt atkārtoti, bet ir jāņem vērā arī tas, kāds labums no šādas rīcības būs cietušajam. Protams, katru reizi īstenošanas iestādei sarīkojot likumpārkāpēja un cietušā tikšanos, ir jādara viss iespējama, lai nodrošinātu, ka šāda tikšanās nerada iespēju tālākai viktimizācijai.

Taisnīguma atjaunošanas pieejām ir vajadzīgas īpašas prasmes, un īstenošanas aģentūrām ir jānodrošina, ka personāls ir atbilstoši apmācīts veikt šādu darbu.

Šis noteikumu punkts skar arī vislabāk zināmo veidu, kā atlīdzināt sabiedrībai, proti, piespiedu darbu. Lai šāda atlīdzināšana būtu jēgpilna, ir jāveic (turklāt uzskatāmi) darbs, kas ir būtisks attiecīgajai sabiedrībai.

11. Sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus īsteno tā, lai nepadarītu tos vēl mokošākus. Īstenojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, tiesības nedrīkst ierobežot vairāk, nekā tas noteikts lēmumā, ar kuru šāds sods piemērots.

Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi zināmā mērā ir mokoši, jo tiek ierobežota personas brīvība un attiecīgā persona tiek uzraudzīta. Lai gan sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi parasti neuzliek tik nopietnas un smagas grūtības un nerada tādus zaudējumus kā brīvības atņemšanas sods, tas tomēr nenozīmē, ka šādu grūtību un zaudējumu nav vai ka tos var neņemt vērā. Šajā noteikumu punktā norāda, ka īstenošanas metodei nevajadzētu radīt lielākas grūtības, nekā nepieciešams, lai sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis būtu efektīvs. Stāvokļa pasliktināšana šādā veidā būtu ne tikai netaisnīga, bet varētu izraisīt arī pretošanos un nevēlēšanos sadarboties attiecībā uz centieniem

nodrošināt, ka attiecīgā persona sabiedrībā ievēro likumus.

12. Tiesību aktos neparedz noteikumus par to, ka, neievērojot sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa nosacījumus vai saistības, automātiski tiek piemērots brīvības atņemšanas sods. Tas gan neizslēdz iespēju nosūtīt atpakaļ uz ieslodzījuma vietu tos likumpārkāpējus, kuri nav pildījuši savas saistības, ko paredz nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no brīvības atņemšanas soda.

Viens no sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanas galvenajiem mērķiem ir censties novērst ieslodzījumu. Ja ieslodzījumu uzskata par vienīgo iespējamo rīcību saistību neizpildes gadījumā, tas kaitē iepriekš minētā mērķa sasniegšanai. Tāpēc ar šo noteikumu punktu aizliedz valsts tiesību aktos paredzēt noteikumus par cietumsoda automātisku piemērošanu iepriekš minētajā gadījumā. Lēmējinstādēm ir pareizi jānovērtē situācija, nevis tūlīt jāsecina, ka persona nav izmantojusi sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa sniegtās priekšrocības un tāpēc ir nosūtāma uz cietumu. Tomēr tas nenozīmē to, ka brīvības atņemšanas sodu nevar izmantot, ja persona nepilda noteiktās prasības. Ņemot vērā valsts tiesību aktus un apstākļus, lēmējinstāde var ļaut turpināt piemērot sodu vai piespiedu līdzekli, noteikt citu sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, izdot rīkojumu par finansiālu sankciju vai, kā galējo līdzekli, piespriest brīvības atņemšanas sodu.

Šis noteikums attiecas arī uz personām, kuras ir nosacīti atbrīvotas no cietuma. Dažās valstīs uzskata, ka šīs personas joprojām izcieš cietumsodu. Tāpēc, pārkāpjot nosacītas atbrīvošanas nosacījumus, tās var nosūtīt atpakaļ uz cietumu. Atsevišķu saistību neizpildes gadījumā, personu var automātiski nosūtīt uz cietumu. Tomēr dažos gadījumos, piemēram, ja pārkāpums ir maznozīmīgs, iestādēm ir jābūt iespējai apsvērt arī citas iespējas. (Sk. noteikumu 64. punktu un tam paredzēto komentāru.)

13. Valsts tiesību aktos paredz īstenošanas iestāžu veiktā darba regulāru pārbaudi un neatkarīgu uzraudzību. Pārbaudi un uzraudzību veic kvalificētas un pieredzējušas personas.

Tā kā sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus piemēro un īsteno saskaņā ar tiesību aktiem, ir jāievieš atbilstoša pārbaudes un uzraudzības sistēma, lai nodrošinātu pienācīgu pārskatatbildību. Tādā veidā varas iestādes un sabiedrība var gūt pārlicību par to, ka sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi tiek izmantoti tā, kā vajadzētu. Šajā noteikumu punktā minēta arī neatkarīga uzraudzība, jo papildus ierastajai pārraudzībai, ko savu pienākumu ietvaros veic vadītāji, un periodiskai pārbaudei, kuru veic valdības aģentūras, iestādēm ir jābūt pieejamām jautājumiem un pārbaudei, ko veic neatkarīgā izmeklēšanā. Cita starpā neatkarīgo uzraudzību var veikt tiesībsargs vai cilvēktiesību organizācijas. Noteikumu VII nodaļā šie jautājumi skatīti sīkāk.

II nodaļa. Tiesiskais regulējums

Tiesību akti

14. Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantošanu, kā arī veidus, termiņu un īstenošanas kārtību reglamentē tiesību aktos.

Vispārīgais princips par to, ka visiem sodiem ir jābūt saskaņā ar likumības principu, attiecas arī uz sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem. Vairākos noteikumu punktos

atsaucas uz "valsts tiesību aktiem". Valsts tiesību akti ir visa veida primārie tiesību akti vai deleģētā likumdošana, tiesu prakse, cita veida likumi, ko attiecīgā valsts uzskata par tiesību aktiem. Tas nozīmē to, ka tiesības izstrādāt un piemērot tos izriet no tiesību aktiem. Šis noteikumu punkts paredz, ka sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantošanu, kā arī to veidus, termiņu un īstenošanas kārtību reglamentē tiesību aktos. Ņemot vērā likumā noteikto, sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis lēmējīestādei ir jānosaka katrā gadījumā atsevišķi.

15. Ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem saistītos nosacījumus un saistības definē skaidros un izsmeļošos noteikumos, tāpat kā paredzamās sekas minēto nosacījumu un saistību neizpildes gadījumā.

Šajā noteikumu punktā uzsver sekas, kas rodas saistībā ar noteikumu 14. punktā minēto likumības principu. Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi ietver nosacījumus un saistības, kuru pamatā ir skaidras tiesību normas. Tā kā sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības ietver norādes, kuras aizdomāts turētajam vai likumpārkāpējam ir jāizpilda, tad šīm tiesību normām ir jābūt tik kodolīgām un saprotamām, lai vienkāršiem cilvēkiem nebūtu šaubu par to nozīmi.

Nosacījumi var attiekties uz dzīvesvietu, prasību pieteikties iestādē atbilstoši norādēm, pārvietošanās ierobežojumiem, pienākumu piedalīties programmās vai atturēties no konkrēta veida rīcības utt.

Likumīguma princips attiecas arī uz neizpildes sekām. Aizdomās turētie un likumpārkāpēji ir jāinformē par iespējamajām sekām gadījumā, ja viņi nepildīs sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa saistības, kas smagākajā gadījumā var ietvert aizturēšanu un apcietinājumu. Valsts tiesību aktos ir jānosaka kritēriji, pēc kuriem reglamentē pilnvaras aizturēt vai ieslodzīt aizdomās turēto vai likumpārkāpēju saskaņā ar šiem nosacījumiem. Noteikumu VI nodaļā šis jautājums skatīts sīkāk.

16. Tiesību aktos norāda, kura iestāde ir atbildīga par lēmumu piemērot, mainīt vai atsaukt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, kā arī norāda šīs iestādes pilnvaras un pienākumus.

Vēl viens likumīguma principa aspekts ir saistīts ar lēmējīestāžu pilnvarām un pienākumiem, kas ir jānorāda valsts tiesību aktos.

Šajā noteikumu punktā izvirzīts princips, saskaņā ar kuru nosaka, ka kompetence lemt par sabiedrībā izciešama soda piemērošanu, mainīšanu vai atsaukšanu ir jānodod lēmējīestādei, proti, tiesai, tiesnesim, prokuroram vai administratīvai iestādei atbilstoši likumā noteiktajam. Tas attiecas arī uz pirmstiesas pasākumiem – pasākumiem, kurus piemēro pirms vainas noteikšanas.

Apstiprinot principu, ar ko nosaka, ka šādus lēmumus pieņem tikai lēmējīestāde, kas jau tāpat garantē pamatbrīvības un tiesības, tiek nodrošināta neatkarība, ņemot vērā mācību par pilnvaru un objektivitātes nošķiršanu. Tādējādi izpaužas principi, uz kuriem balstās tiesiskums, ko atzīst un atbalsta visas Eiropas Padomes dalībvalstis.

17. Tiesību aktos norāda, kura iestāde ir atbildīga par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu, kā arī norāda šo iestāžu pienākumus un atbildību. Tiesību aktos nosaka

arī šo iestāžu pilnvaras lemt par īstenošanas metodi, vajadzības gadījumā deleģēt savus īstenošanas pienākumus trešām pusēm vai slēgt vienošanos par īstenošanu.

Likumīguma princips attiecas arī uz sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu, sākotnēji precizējot īstenošanas iestādi tiesību aktos. Tiesību aktos arī jānosaka šo iestāžu atbildība un pienākumi.

Šā noteikumu punkta mērķis ir nodrošināt, ka īstenošanas iestāžu pilnvaras un pienākumus nosaka juridiski. Tas nozīmē, ka likumīguma princips attiecas arī uz īstenošanas metodēm. Tas ir spēkā arī gadījumos, kad ir jāpiesaista trešās puses – vai nu privātpersonas, vai valsts vai privātās organizācijas – un jādeleģē tām noteikti īstenošanas uzdevumi. Noteikumu IV nodaļā šie jautājumi skatīti sīkāk.

18. Valsts tiesību aktos paredz iespēju samazināt to personu skaitu, kurām piespriests brīvības atņemšanas sods, paredzot, ka par noteiktu noziedzīgu nodarījumu var piespriest ar brīvības atņemšanu nesaistītu sodu vai piespiedu līdzekli.

Dažās valstīs tiek pieņemti kriminālkodeksi, kuros norāda, kādi sodi un piespiedu līdzekļi ir piespriežami par noteiktu noziedzīgu nodarījumu. Ar šo noteikumu punktu aicina valstis noteikt, ka par konkrēta veida noziedzīgu nodarījumu parasti vai "atsauces gadījumā" piemēro vai var piemērot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, nevis brīvības atņemšanas sodu, kā nereti noteikts.

19. Ciktāl tas ir piemēroti, pārskata un atceļ visus formālos, tostarp juridiskos, šķēršļus, kas liedz piemērot sabiedrībā izciešamus sodus vai piespiedu līdzekļus likumpārkāpējiem, kuri izdarījuši smagu noziegumu vai izdarījuši noziegumu atkārtoti, vai piemērot tos par noteikta veida noziedzīgiem nodarījumiem, turklāt pārskata un atceļ visus citus likumā noteiktos ierobežojumus.

Tāpat kā noteikumu 18. punktā, arī šajā noteikumu punktā ir atzīts, ka dažkārt kriminālkodekss ierobežo iespēju piemērot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus. Jo īpaši tiesību akti var paredzēt, ka šādus sodus un līdzekļus piemēro tikai personām, kuras noziedzīgu nodarījumu izdarījušas pirmo reizi, vai mazgadīgiem likumpārkāpējiem un/vai personām, kuras izdarījušas salīdzinoši maznozīmīgu noziegumu. Šie noteikumi apstiprina, ka sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus var piemērot biežāk, nekā iepriekš minēts. Tāpēc visas ierobežojošās tiesību normas ir jāpārskata, lai pēc iespējas biežāk lēmējinstāde var likumīgi apsvērt iespēju noteikt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli. Ja minētie šķēršļi netiks novērsti, sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu potenciāls palīdzēt samazināt ar brīvības atņemšanas sodu notiesāto personu skaitu būs ievērojami mazāks.

20. Sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa piemērošana vai īstenošana nedrīkst ierobežot tiesības uz priekšrocībām, ko paredz spēkā esoša sociālā nodrošinājuma sistēma, vai citas pilsoņu tiesības (izņemot tad, ja šādu ierobežojumu ietver attiecīgais sods).

Ar šo noteikumu punktu paredz, ka sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošana neietekmē personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu vai sociālajiem pabalstiem, izņemot tad, ja ar tiesas noteikto sodu šādas tiesības tiek apzināti ierobežotas. Piemēram, bezdarbnieku pabalsta piešķiršanai var būt divi priekšnoteikumi – attiecīgā persona ir

pieejama darbam un attiecīgajai personai nevar atrast darbu. Tomēr likumpārkāpēju, kuram nav darba, bet kurš veic piespiedu darbu, var uzskatīt par personu, kurai nav pieejama parasta nodarbošanās, tāpēc bezdarbnieka pabalstu var atteikt. Lai novērstu šādas situācijas, noteikums paredz, ka tiesības uz sociālo nodrošinājumu un pabalstiem neierobežo, ja persona pilda sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa saistības.

Vispārīgi ar šo noteikumu punktu atzīst, ka sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis nedrīkst kompromitēt pilsoņu tiesības. Zināmā mērā parasto pilsoņu tiesību ierobežošana var būt daļa no soda vai piespiedu līdzekļa. Piemēram, ar sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli var ierobežot attiecīgās personas pārvietošanos un/vai noteikt tai uzraudzību. Tomēr, kā teikts noteikumu 11. punktā, slogs nedrīkst būt lielāks par to, kas nepieciešams, lai īstenotu sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, turklāt nedrīkst aizskart personu parastās pilsoņu tiesības.

Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošana

21. Sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa termiņu nosaka iestāde, kurai ir tiesību aktos noteiktas tiesības pieņemt šādu lēmumu.

Termiņa aspekts ir būtisks elements jebkuram sabiedrībā izciešamam sodam vai piespiedu līdzeklim, jo tas ļauj noteikt kvantitatīvu saistību starp noziedzīgo nodarījumu un sodu, kā arī saikni starp izmantotajiem līdzekļiem (kontrolē un visa attiecīgā palīdzība) un izvirzīto mērķi (personas integrācija sabiedrībā).

Ar šo noteikumu punktu paredz, ka likumīguma princips attiecas uz sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu termiņu, jo šāds sods nedrīkst būt ne ilgāks, ne īsāks par maksimālo likumā noteikto (ja minimālais termiņš ir noteikts likumā). Šī prasība ir jāievēro gan lēmējinstādēm, gan īstenošanas iestādēm. Tātad īstenošanas iestāde nedrīkst kontrolēt likumpārkāpēju ilgāk, nekā noteikts lēmumā, ar kuru piemēro sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli.

22. Sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa veids un termiņš ir samērīgi attiecībā pret noziedzīgā nodarījuma smagumu un cietušajiem nodarīto kaitējumu, un vērā ņem visus novērtētos riskus, kā arī attiecīgās personas vajadzības un apstākļus.

Nosakot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, ir jāņem vērā gan noziedzīgā nodarījuma smagums, ko vērtē pēc cietušajam un sabiedrībai nodarītā kaitējuma un attiecīgi likumpārkāpēja vainas, kā arī centieni veicināt attiecīgās personas rehabilitāciju un aizsargāt tiesisko kārtību. Tāpēc šāda soda vai piespiedu līdzekļa veidam un termiņam ir jābūt saskaņā ar prasību par samērīgumu ar izdarīto noziegumu un prasību dot iespēju īstenot individualizētu pieeju, ņemot vērā aizdomās turētā vai likumpārkāpēja personīgo situāciju, proti, personīgās iezīmes, ģimenes, kā arī materiālos un sociālos apstākļus, vajadzības un iepriekšējo sodāmību. Atbilstoši samērīguma principam lēmējinstāde var pamatoti ņemt vērā likumpārkāpēja radītos riskus, kas būtu sistemātiski jānovērtē.

23. Parasti sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli piemēro uz noteiktu laiku. Ja izņēmuma kārtā tiesību aktā ir teikts, ka sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa termiņu var pagarināt, lēmējinstāde regulāri pārbauda, vai ārkārtas apstākļi joprojām ir spēkā, un, ja nav, – pārtrauc sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli.

Šo noteikumu agrākās redakcijās uzmanība tika pievērsta jautājumam par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu pagarinātu termiņu. Samērīguma princips paredz, ka sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli piemēro uz noteiktu un konkrētu maksimālo termiņu. Ja sodu un piespiedu līdzekļu termiņus pagarina, pastāv risks, ka likumpārkāpējs nekļūst neatkarīgs, kas ir pretrunā mērķim veicināt likumpārkāpēja autonomiju sabiedrībā. Ar šo noteikumu punktu nosaka – ja soda vai piespiedu līdzekļa termiņu ārkārtas gadījumā var pagarināt, likumā paredz regulāru un rūpīgu pārbaudes procesu. Ja lēmumu pieņem lēmējinstāde, kas nav tiesu iestāde, nodrošina iespēju veikt tiesas pārbaudi. Sk., piemēram, Ieteikumu CM/Rec(2014)3 par bīstamiem likumpārkāpējiem.

24. Jautājumos par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa sagatavošanu, piemērošanu vai īstenošanu tiesu vai prokuroru konsultē tikai likumā noteiktas organizācijas darbinieki.

No šo noteikumu 22. punkta izriet, ka lēmējinstāde var lūgt pilnīgu un objektīvu informāciju par attiecīgās personas personīgajiem apstākļiem. Noziedzīgā nodarījuma smagumu nosaka prokurors, bet aizstāvība var to apstrīdēt. Tomēr tiklīdz tas ir noteikts un tiesa ir apmierināta, turklāt ir iespējams noteikt sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa apmēru atbilstoši proporcionalitātes principam, lēmējinstādei var būt nepieciešama papildu informācija.

Šā noteikumu punkta mērķis ir nodrošināt, ka lēmējinstādei sniegtā informācija ir uzticama un kvalitatīva. Tāpēc šādu informāciju drīkst sniegt profesionāla struktūra vai likumā noteikta struktūra. (Nereti informāciju būs vēlams iegūt no citiem avotiem, un likums to neaizliedz, tomēr uz tādiem gadījumiem attiecas noteikums, ka tādā veidā iegūtu informāciju sniedz ar profesionālas vai likumā noteiktas struktūras starpniecību.) Minētajai struktūrai ir rūpīgi jānovērtē personas situācija, pievēršot uzmanību tādiem aspektiem kā ar noziedzīgo nodarījumu saistītās vajadzības, atkārtota noziedzīga nodarījuma izdarīšanas risks un visefektīvākie tā novēršanas veidi, visu nosacījumu vai saistību izpildes iespējamība, personas kā pilsoņa tiesības un sociālā atbildība. Šajā novērtējumā izdarītos secinājums iesniedz lēmējinstādei nolūkā palīdzēt tai pieņemt lēmumu. Turklāt lēmējinstādei var būt nepieciešama informācija par īstenošanas iespējamību, jo sevišķi attiecībā uz īpašiem nosacījumiem. Darbiniekiem ir jābūt atbilstoši apmācītiem, kvalificētiem un kompetento organizāciju pilnvarotiem.

25. Aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir tiesības vērsties tiesu iestādē, lai apstrīdētu lēmumu, ar ko tiem piespriests sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis.

Šis noteikumu punkts norāda, ka personai ir jābūt tiesībām uz pārsūdzību augstākā institūcijā brīdī, kad tiek pieņemts lēmums par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu. Ir jābūt iespējai pārsūdzēt sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu un/vai kādas konkrētas prasības izvirzīšanu, pamatojoties, piemēram, uz to, ka attiecīgais sods vai piespiedu līdzeklis nav samērīgs ar sākotnējā noziedzīgā nodarījuma(-u) smaguma pakāpi, lēmējinstāde nav ņēmusi vērā vienu vai vairākus attiecīgās personas apstākļu aspektus, attiecīgais sods vai piespiedu līdzeklis paredz nosacījumus, kuri nav izpildāmi.

26. Lēmējinstādes un īstenošanas iestādes izveido savstarpējās saziņas kanālus regulārai viedokļu apmaiņai par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanas un īstenošanas praktiskajiem aspektiem.

Šo noteikumu IX nodaļā uzsvērts, ka ir svarīgi skaidrot politikas veidotājiem un plašākai sabiedrībai, kā arī patiesi popularizēt sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu vērtību. Šis noteikumu punkts mudina uzturēt dialogu starp lēmējinstādēm un īstenošanas iestādēm. Svarīgi, ka lēmējinstādēm ir atbilstoša izpratne par to, ko nozīmē īstenot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, tostarp tām ir jāizprot atsevišķas praktiskās grūtības un iespējas. Vēl būtiskāk, ka īstenošanas iestādes uzklausa kritiku un ierosinājumus attiecībā uz to, kā tās īsteno lēmējinstādes lēmumus, un reaģē uz paustajām bažām. Atklāti sakot, ja lēmējinstādes neizprot vai nav pietiekami pārliecinātas par to, kā tiek īstenoti to lēmumi, tās var pamatoti apšaubīt sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantošanu, īpaši tad, ja lēmējinstāde uzskata, ka tās lēmums ir robežšķirtne starp brīvības atņemšanas sodu un sabiedrībā izciešamu sodu.

Var teikt, ka šajā noteikumu punktā apliecina arī tādu mehānismu vērtību, kā progresa ziņojums par konkrēto gadījumu. Dažkārt arī pati lēmējinstāde var uzskatīt, ka, nepiemērojot brīvības atņemšanas sodu, tā rada risku, tāpēc var vēlēt uzraudzīt tālāko notikumu gaitu. Dažās valstīs tiesu mudina zināmā mērā veikt pastāvīgu uzraudzību, piemēram, saistībā ar narkotiku lietošanu, proti, tiesa šādā gadījumā periodiski izvērtē progresu un attiecīgi reaģē.

III nodaļa. Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekli. Īstenošana un metodes

Vispārīga informācija

27. Sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus piemēro un īsteno ar mērķi attīstīt personas atbildības sajūtu pret sabiedrību. Tāpēc sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekli ir pēc iespējas tādi, kas aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem šķiet jēgpilni, un to mērķis ir šo personu personiskā izaugsme un sociālā attīstība. Uzraudzības metodes atbilst šiem mērķiem.

Piemērojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, aizdomās turētais un likumpārkāpējs ir pakļauts visiem ierastajiem sociālās kontroles mehānismiem sabiedrībā. Bieži vien šādi sodi un piespiedu līdzekli sniedz labāku iespēju pielāgoties dzīvei sabiedrībā nekā brīvības atņemšanas sodi. Tomēr, tā kā šajā gadījumā trūkst cietuma stingrās programmas, lielāku uzsvāru liek uz attiecīgās personas atbildības sajūtu. Sākot darbu ar personām, kurām noteikts sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, vispirms apelē tieši pie atbildības sajūtas.

Tomēr vajadzības gadījumā attiecīgās personas atbildības sajūta ir jāattīsta arī pēc tam. Augstāka atbildības sajūta ir gan sākuma punkts, gan mērķis. Tāpēc par pamatu jebkura veida palīdzībai, ko piedāvā aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, ir jāizvirza mērķis turpināt pilnveidot atbildīgas izvēles un rīcības spēju. Palīdzēt aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem iekļauties sabiedrībā nozīmē palīdzēt viņiem vispārīgi pielietot attīstīto atbildības sajūtu pret sabiedrību. Pēdējo gadu laikā lielāku uzmanību pamatoti piešķir noziedzīgā nodarījumā cietušās personas stāvoklim. Tāpēc, attīstot personas atbildības sajūtu pret sabiedrību, ir jāpanāk, ka šī persona atzīst nodarījumā cietušās personas.

Šajā noteikumu punktā teikts, ka sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanas veids un līdzekli nekādā gadījumā nedrīkst būt atdalīti no mēģinājuma uzlabot atsevišķas personas stāvokli tā, lai šī persona atturētos no likuma pārkāpšanas un rastu iespēju dzīvot no noziedzības brīvā pasaulē. Tas nozīmē, ka šai personai ir jāuzņemas atbildība pret citiem – ģimeni, sabiedrotajiem, darba devējiem un kolēģiem, kā arī plašāku sabiedrību. Sabiedrībā

izciešamais sods vai piespiedu līdzeklis jāīsteno tā, lai atbalstītu šos centienus. Lai izpildītu šo prasību, ir jāizvairās īstenot tādas metodes, ar kurām var notrulināt personas atbildības sajūtu vai vājināt tās spēju dzīvot likumpaklausīgi. Visas uzraudzības metodes īsteno šos mērķus.

28. Īstenošanas iestāde nodrošina, ka personām, kurām piemēro sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, ir pieejama informācija par viņu tiesībām un pienākumiem, kā arī palīdz nodrošināt minētās tiesības un dod šīm personām iespēju izpildīt saistības. Īstenošanas iestādes un iesaistīto organizāciju darbiniekus, kā arī no sabiedrības izvēlētos locekļus informē par viņu pienākumiem šajā sakarā.

Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļu ietver saistības, kas personai ir jāievēro. Minēto saistību ievērošana var būt saistīta ar praktiskām vai psiholoģiskām grūtībām, un šajā noteikumu punktā ir teikts, ka īstenošanas iestādei ir jādara viss iespējamais, lai apzinātu šādus šķēršļus un palīdzētu attiecīgajai personai tos pārvarēt. Tas jādara, aktīvi izvērtējot, iedrošinot aizdomās turētos un likumpārkāpējus paredzēt visas iespējamās problēmas, kā arī palīdzot viņiem rast risinājumus. Šis ir būtisks izpildes un sadarbības veicināšanas aspekts (sk. V un VI nodaļu).

Parasti sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi paredz arī tiesības – ne tikai pamata cilvēktiesības, bet arī pozitīvas tiesības uz konsultācijām un palīdzību. Citos noteikumu punktos teikts, ka šie nosacījumi un saistības ir jāizskaidro attiecīgajai personai. Ne mazāk svarīgi ir tas, ka, lai ievērotu viņu tiesības, šīs personas ir jāinformē par tām un ir jāpalīdz viņiem izmantot tās.

Tālāk šajā noteikumu punktā teikts, ka iesaistītajām organizācijām un no sabiedrības izvēlētajiem locekļiem, kā arī profesionālajiem darbiniekiem ir jābūt informētiem par aizdomās turēto un likumpārkāpēju tiesībām, un viņiem ir jāaizsargā un jāveicina šīs tiesības.

29. Sabiedrībā izciešamus sodus vai piespiedu līdzekļus īsteno, lai nodrošinātu sadarbību ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem un lai dotu viņiem iespēju saprast, ka sabiedrībā izciešamais sods vai piespiedu līdzeklis ir taisnīga un pamatota atbilde uz izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Tāpēc šīm personām dod tiesības mutiski vai rakstveidā vērsties pie iestādes pirms tiek pieņemts lēmums par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu, un, ciktāl iespējams, šīs personas iesaista lēmumu pieņemšanā.

Šis noteikumu punkts jālasa, ņemot vērā V nodaļu, kurā uzsvērtā attiecīgās personas piekrišanas un sadarbības nozīme. Lai sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus izmantotu sekmīgi, ir svarīgi pēc iespējas nodrošināt attiecīgās personas vēlmi atbildēt. Pētījumos ir pierādīts, ka cilvēki labprātāk ievēro prasības, kas tiem šķiet taisnīgas un likumīgas, un ja viņi apzinās, ka ir ievērotas viņu tiesības un intereses. Tālab ar šo noteikumu punktu mudina nodrošināt, ka cilvēki, kuriem piemēro sodus vai piespiedu līdzekļus, tiek pēc iespējas vairāk iesaistīti lēmumu pieņemšanas procesā par soda īstenošanas praktiskajiem aspektiem.

Ja aizdomās turētos un likumpārkāpējus pēc iespējas vairāk iesaista lēmumu pieņemšanas procesā, var gūt vairākas priekšrocības. Pret šiem cilvēkiem izturas kā pret personām, kuras var un vēlas uzņemties atbildību un attīstīt savas spējas šajā jautājumā. Apguves process ietver potenciālo praktisko iespēju pārbaudi, ņemot vērā arī iespējamās sekas. Šādā pārbaudē var atklāt arī nevēlēšanos sadarbīties attiecībā uz piedāvāto risinājumu. Lai gūtu pastāvīgu

progresu, ir svarīgi apzināties un novērst šādu pretestību. Piemēram, ja lēmumu pieņem, neņemot vērā aizdomās turētā vai likumpārkāpēja viedokli, pastāv risks, ka attiecīgā persona nevēlēsies sadarboties vai arī pretošanās netiks izrādīta un tāpat netiks novērsta.

Tomēr noteikumu 29. punkts neparedz aizdomās turētā un likumpārkāpēja līdzdalību ikviena lēmuma par īstenošanas praktiskajiem aspektiem pieņemšanā. Piemēram, var rasties situācijas, kurās īstenošanas iestādei ir jāpieņem vienpusējs vai, iespējams, piespiedu lēmums, lai nodrošinātu attiecīgā soda vai piespiedu līdzekļa pamatnosacījumu izpildi vai lai noteiktu nepieciešamos ierobežojumus agresīvas uzvedības gadījumā. Turklāt attiecīgās personas dalība lēmumu pieņemšanā nenozīmē to, ka izšķiroša nozīme būs tieši aizdomās turētā vai likumpārkāpēja vēlmēm; bet ir jānodrošina pietiekami plašas iespējas šīm personām paust savu viedokli, lai tās apzinātos, ka ir pienācīgi ņemtas vērā.

30. Lēmumus par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu nepārprotami izskaidro aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam viņam saprotamā valodā. Īstenošanas iestāde sniedz šai personai praktiskas un precīzas norādes.

Taisnīguma un praktiskuma apsvērumi nosaka, ka aizdomās turētie un likumpārkāpēji jau no paša sākuma skaidri saprot, kas no viņiem tiek prasīts saistībā ar konkrēto sabiedrībā izciešamo sodu vai piespiedu līdzekli. Iespējamus nosacījumus un saistības var pārrunāt pirmssprieduma ziņojuma sagatavošanas procesā, kas ir nozīmīgs priekšdarbs, lai pieņemtu lēmumu par attiecīgā sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu. Tomēr, tiklīdz lēmums ir pieņemts, gan formāli, gan praktiski ir svarīgi pārliecināties, ka attiecīgā persona pilnībā saprot lēmuma sekas. Papildus formālākām prasībām ir, iespējams, jāpieņem lēmums par vairākiem praktiskiem aspektiem, kuri tāpat ir arī jāizskaidro. Šos paskaidrojumus ir svarīgi sniegt vienkāršā, skaidrā un aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam saprotamā valodā. Lai nodrošinātu skaidrību, dažkārt var būt noderīgi vienošanās veidā vai "lietas pārvaldības plānā" pierakstīt šīm personām izvirzītās prasības, kā arī norādīt viņu tiesības prasību izpildes gadījumā.

Īstenošanas gaitā būs jāpieņem vairāki lēmumi, un, tiklīdz lēmums ir pieņemts, tas ir nepārprotami jāizskaidro. Lai nodrošinātu pamata godīguma principu, cilvēkiem ir jāsaprot, kas no viņiem tiek sagaidīts un ko savukārt viņi var sagaidīt no iestādes. Norādes par to, kā pildāmas oficiālās saistības, ir jāsniedz vienkāršā, praktiskā un koncentrētā valodā, un, ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs nepārvalda valsts valodu, norādes sniedz šai personai saprotamā valodā. Īstenošanas iestādes uzdevums ir pārliecināties, ka attiecīgā persona ir sapratusi teikto, nepieciešamības gadījumā piesaistot tulkus un tulkotājus. (Protams, tas ietekmē resursus, tomēr ir būtiski, ka cilvēki pilnībā saprot to, kas no viņiem tiek gaidīts.) Ja norādes ir neskaidras vai nepraktiskas, tās, visticamāk, būs ne tikai netaisnīgas, bet arī neefektīvas darbības līmenī. Šāda situācija var pat radīt nopietnus šķēršļus, kas liedz sadarboties ar konkrēto personu, tādējādi iedragājot rehabilitācijas mērķus.

"Norādes" ir precīzs formulējums tam, kas jā dara, lai izpildītu nosacījumus vai saistības, piemēram, jāpiesakās konkrētā darbavietā konkrētā laikā noteiktās dienās. Atbilstoši definīcijai šādu norāžu pamatā ir nosacījumi vai saistības, kas ir jāpilda, tāpēc norādēm nav jābūt stingrākām par minētajiem nosacījumiem vai saistībām.

Dažos gadījumos aizdomās turētā vai likumpārkāpēja un uzrauga starpā var valdīt būtiskas viedokļu atšķirības. Vairāk šis jautājums skatīts V un VIII nodaļā, tomēr būtībā uzraugiem ir jā dara viss iespējamais, lai, izmantojot savas profesionālās prasmes, atrisinātu šādas

domstarpības. Ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs uzskata, ka lēmums ir bijis netaisnīgs, ir jāizmanto attiecīga procedūra šā jautājuma atrisināšanai.

31. Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanas pamatā ir funkcionējošas attiecības starp aizdomās turēto vai likumpārkāpēju, uzraugu un jebkuru iesaistīto organizāciju vai no sabiedrības izvēlētam personām, galveno uzmanību pievēršot tam, lai samazinātu atkārtotas nozieguma izdarīšanas iespēju un sekmētu reintegrāciju sabiedrībā.

Eiropas Probācijas noteikumos (CM/Rec (2010)1) atkārtoti apstiprināts, ka profesionālām attiecībām ir būtiska nozīme, lai mainītu situāciju, veicinātu rehabilitāciju un sekmētu noteikumu ievērošanu. Neatspēkojami pierādījumi liecina, ka ciešas profesionālās attiecības efektīvi palīdz mainīt attieksmi un uzvedību. Patiešām, šķiet, ka attiecībām ir lielāka ietekme nekā vienai atsevišķai metodei vai paņēmienam.

Profesionālām attiecībām ir jābalstās uz savstarpēju uzticēšanos un palāvību; abām pusēm ir attiecīgi jāievēro aizdomās turētās personas vai likumpārkāpēja un uzrauga tiesības un pienākumi. Tāpat ir jāizprot profesionālā loma un tās ierobežojumi. Pētījumi liecina, ka cilvēki labprātāk ievēro prasības, kuras uzskata par likumīgām, proti, ja lēmumi ir pieņemti skaidrā un taisnīgā procedūrā, kā arī atbilstoši tiek ņemti vērā attiecīgās personas uzskati un intereses.

Šis noteikumu punkts attiecas arī uz iesaistītajām organizācijām vai no sabiedrības izvēlētam personām. Šajā sakarā tāpat būtiska ir uzticēšanās un izpratne par lomām, bet to var panākt un uzturēt tikai tad, ja visu iesaistīto pušu starpā valda skaidra komunikācija. Ja daži cilvēki palīdz efektīvi īstenot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, visām pusēm ir jāzina to pienākumi, un personām, kurām piemēro minētos sodus vai piespiedu līdzekļus, ir jāpalīdz saprast, ko viņi var sagaidīt no šīm dažādajām personām un aģentūrām, kā arī to, kas tiek sagaidīts no viņiem pašiem. (Sk. arī IV nodaļu.)

32. Īstenošanas metodes individuāli pielāgo konkrētajiem apstākļiem katrā lietā, tāpēc, lai to nodrošinātu, par īstenošanu atbildīgajām iestādēm un darbiniekiem ir zināma rīcības brīvība.

Šajā noteikumu punktā uzmanība tiek vērsta uz rīcības brīvības un principiāli profesionāla vērtējuma nozīmi. Cilvēki ir dažādi, un viņu apstākļi atšķiras, tāpēc, lai ievērotu noteikumu 6. punktu (diskriminācijas aizliegums), šīm atšķirībām ir jāpievērš uzmanība, lai varētu nodrošināt būtisku taisnīgumu. Bieži vien ir grūti saprast, kā nodrošināt, ka vajadzība ievērot konsekvenci un nodrošināt taisnīgumu ir samērīga ar vajadzību īstenot individuālu pieeju.

Šajā noteikumu punktā atzīst, ka sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanai ir jāievēro profesionāla piesardzība un ka noteikumi nedrīkst būt īstenošanas iestādes darbiniekiem tik saistoši, ka tie nevar atbilstoši reaģēt dažādās situācijās. Tomēr ir jāievēro arī konsekvence, lai personas zinātu, ko no tiem sagaida, un lai viņi varētu būt droši, ka viņu lieta tiek skatīta taisnīgi. Lai ievērotu šo noteikumu, darbinieki ir profesionāli jāapmāca pieņemt gudrus lēmumus, tomēr vienlaikus ir jāizvirza arī skaidri noteikumi par pārskatatbildību, lai šo personu pieņemtie lēmumi būtu redzami un uzskatāmi par taisnīgiem.

33. Ja secina, ka personai ir nepieciešama īpaša personīga, sociāla vai materiāla palīdzība soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanai, izvirza taisnīgus un atbilstošus nosacījumus, lai šī persona varētu izpildīt savas saistības.

Ir labi zināms, ka daudziem aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir personīgi, ekonomiski un sociāli trūkumi, kas bieži vien ir saistīti ar nozieguma izdarīšanu un šķēršļiem, kuri pastāvīgi liedz atturēties no pārkāpumu izdarīšanas. Šajā noteikumu punktā atzīst, ka dažos gadījumos ir jāparedz īpašs nosacījums, lai šīs personas spētu ievērot sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa nosacījumus. Piemēram, ne visi ir pieraduši, ka ikdienā ir jāievēro sarunātās tikšanās, un dažiem aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir tas jāatgādina, lai pārliecinātos, ka viņi ievēro noteikumu par pieteikšanos iestādē. Dažiem var būt grūti nokļūt īstenošanas iestādes birojā vai vietā, kurā jāveic piespiedu darbs. Noteikumu neievērošana ne vienmēr notiek apzināti, un tā nereti ir saistīta ar personas raksturiezīmēm un apstākļiem, kam būtu jāpievērš uzmanība, lai sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli īstenotu pienācīgi.

Piemēram, sievietēm var būt dažādi pienākumi, īpaši rūpes par bērniem, kuru dēļ viņām var būt grūtāk ievērot noteikumus, savukārt īstenošanas iestādei ir pienākums darīt visu iespējamo, lai sekmētu un veicinātu nosacījumu izpildi. Turklāt šis aspekts ir ļoti svarīgs attiecībā uz noteikumu pret diskrimināciju (noteikumu 6. punkts), savukārt īstenošanas iestādēm ir vienmēr jāapzinās netaisnīguma riski un jāpārrunā šis jautājums ar attiecīgajām personām.

Šis noteikums skar arī sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa priekšrocības. Uzraudzībai sabiedrībā ir raksturīgs tas, ka tā ne tikai izvirza saistības, bet var sniegt arī priekšrocības. Īstenošanas iestādei ir jādara viss iespējamais, lai aizdomās turētie un likumpārkāpēji varētu izmantot šīs priekšrocības, un šā procesa ietvaros uzmanība, visticamāk, tiks pievērsta grūtībām un sadarbībai ar attiecīgo personu nolūkā paredzēt un atrisināt problēmas.

34. Kontroles darbības veic tikai tiktāl, ciktāl tas nepieciešams piemērotā sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa pareizai īstenošanai. Tās ir samērīgas ar izdarīto vai iespējami izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un vērā ņem aizdomās turētā vai likumpārkāpēja konkrētos apstākļus, tostarp riska un vajadzību faktoros, kā arī cietušās personas tiesības un intereses. Minētās darbības ierobežo, ņemot vērā piemērotā soda vai piespiedu līdzekļa mērķus.

Sabiedrībā izciešama soda un piespiedu līdzekļa īstenošana sniedz unikālu iespēju piemērot aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem neformālu sabiedrības kontroli, ko piemēro arī visiem citiem iedzīvotājiem. Iespējams, papildus šādai neformālai sabiedrības kontrolei attiecīgā persona ir jāuzrauga arī oficiāli. Lai sekmētu likumpaklausīgu pielāgošanos sabiedrībai, ir svarīgi izvirzīt būtisku mērķi izstrādāt dažādās neformālas metodes sabiedrības kontrolei un pēc iespējas retāk veikt oficiālas kontroles darbības. Tāpēc šajā punktā minēti šādu darbību ierobežojumi un mērķi. Kontroles darbībām ir jābūt samērīgām ar piemēroto sodu vai piespiedu līdzekli, un tā mērķiem ir jāierobežo minētās darbības.

35. Īstenošanas iestādes izmanto uz pierādījumiem balstītas darba metodes, kas ir saskaņā ar izstrādātajiem profesionālajiem standartiem.

Šis noteikumu punkts paredz, ka ir ne tikai jāiedibina taisnīgi un humāni principi sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izstrādei, piemērošanai un īstenošanai, bet arī jānodrošina augsti profesionālās kompetences standarti īstenošanas iestādēs. Tāpēc ar šo noteikumu punktu paredz, ka minētās iestādes izmanto metodes, kas atbilst uz pētījumu secinājumiem balstītām profesionālajām zināšanām. Tā kā šīs zināšanas pastāvīgi paplašinās, ir jāņem vērā norises tādās nozarēs kā kriminoloģija, tiesu psiholoģija, sociālais

darbs un līdzīgas pētniecības nozares. Noteikumu IX nodaļā šis princips skatīts vairāk.

36. Parasti aizdomās turētais vai likumpārkāpējs nesedz ar sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu saistītas tiešās izmaksas.

Parasti aizdomās turētie un likumpārkāpēji nesedz izmaksas, kas radušās saistībā ar soda īstenošanu, un šis princips attiecas arī uz sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem. Pildot sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa saistības, bieži vien rodas izmaksas. Īstenošanas iestādei jādara viss iespējams, lai samazinātu papildu izmaksas un neērtības. Ja saistību izpildes laikā likumpārkāpējam radušās ievērojamas izmaksas, īstenošanas iestādei būtu jāapsver iespēja attiecīgos gadījumos atlīdzināt izdevumus.

Dažās valstīs, iespējams, uzskata, ka it īpaši ar elektronisko uzraudzību saistītās (bieži vien ievērojamās) izmaksas ir jāsedz aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam. Noteikumos par elektronisko uzraudzību teikts šādi: "Ja aizdomās turamās personas un likumpārkāpēji daļēji sedz elektroniskās uzraudzības izmantošanas izmaksas, viņi maksā summu, kas ir proporcionāla viņu finanšu stāvoklim, un to reglamentē tiesību aktos". (Ministru komitejas Ieteikuma CM/Rec(2014)4 dalībvalstīm par elektronisko uzraudzību 11. punkts.) Lemjot par šo jautājumu, valstīm ir jāņem vērā šo noteikumu 11. punkts (kurā teikts, ka īstenošana nedrīkst palielināt ar sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli saistītās mokas).

Šajā punktā attiecīgi teikts, ka aizdomās turētais vai likumpārkāpējs parasti nesedz ar sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu saistītās izmaksas. Ja tiesību akti pieļauj vai paredz šādu finansiālo ieguldījumu, maksimālo apmēru nosaka atbilstoši tiesību aktiem, un ir jāpārbauda attiecīgās personas spēja maksāt, ņemot vērā tās ienākumus un dzīves apstākļus, kā arī ņemot vērā šādu izmaksu ietekmi uz minētajiem apstākļiem. Nespēja veikt maksājumu nebūtu uzskatāma par iemeslu, lai aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam nevarētu piemērot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli. Nedrīkst aizmirst, ka daudzām (iespējams, lielākajai daļai) personām, kurām piemēro sabiedrībā izciešamus sodus vai piespiedu līdzekļus, ir ļoti ierobežoti līdzekļi, tāpēc nevajadzīgs finansiāls slogs būtu ne tikai netaisnīgs, bet varētu samazināt arī izredzes neizdarīt noziegumu atkārtoti.

Uzraudzība un piespiedu darbs

37. Sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli vienmēr piemēro nolūkā atturēt no nozieguma izdarīšanas, pat ja minētais sods vai līdzeklis ietver augsta līmeņa uzraudzību vai kontroli.

Daudzos gadījumos kontrole, tostarp uzraudzība, ir likumīga sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa daļa, un tā var būt nepieciešama, lai nodrošinātu soda ievērošanu un aizsargātu sabiedrību. Šis noteikumu punkts izriet no 34. punkta, uzsverot, ka uzraudzības un kontroles metodes nav tāpat vien iekļaujamas sabiedrībā izciešamā sodā vai piespiedu līdzeklī, bet tās drīzāk skatāmas un izmantojamas kā mehānisms, kas ļauj atturēt no noziegumu atkārtotas izdarīšanas, tāvad sasniegt sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu galveno mērķi.

38. Rehabilitācijas programmu un pasākumu pamatā ir dažādas metodes. Norīkojot aizdomās turētos vai likumpārkāpējus uz konkrētām programmām un pasākumiem, vērā ņem skaidrus kritērijus.

Lēmējinstādes novērtē programmas un pasākumus, ko konkrētajā gadījumā uzskata par sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli. Bieži vien īstenošanas iestādei būs jāpieņem turpmāki lēmumi par to, kā tieši izpildīt sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības. Piemēram, lēmējinstāde var noteikt, ka personai ir jāveic vairāku stundu piespiedu darbs, tomēr parasti tieši īstenošanas iestāde nosaka veicamos uzdevumus.

Valstis īsteno atšķirīgu praksi attiecībā uz to, kura iestāde pārvalda īstenošanu. Lai arī kā šie lēmumi tiktu pieņemti, ir jābūt kritērijiem, saskaņā ar kuriem gūst informāciju lēmumu pieņemšanai. Lemjot par piemērotajām programmām un intervences pasākumiem (turklāt pienācīgi ņemot vērā samērīguma principu, kas paredz ierobežojumus attiecībā uz sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa vispārējo "svaru"), kritērijos jāņem vērā:

- jebkāds risks par kaitējumu sabiedrībai, aizdomās turētajiem vai pašiem likumpārkāpējiem un/vai par programmu vai intervences pasākumu atbildīgajiem darbiniekiem;*
- attiecīgās personas spēja izpildīt prasības un reaģēt uz intervences pasākumu;*
- personīgie vai sociālie faktori, kas saistīti ar iespējamību atkārtoti izdarīt nozieguma ("kriminogēnās vajadzības").*

Pieņemot lēmumus, šiem kritērijiem ir jābūt skaidriem.

39. Piespiedu darba ietvaros likumpārkāpējiem uzticētie uzdevumi ir sociāli lietderīgi un jēgpilni, kā arī pēc iespējas ļauj izmantot un/vai uzlabot likumpārkāpēja prasmes.

Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu galvenais mērķis ir attiecīgās personas pielāgošanos sabiedrībai. Pēc būtības šie sodi un piespiedu līdzekļi lielā mērā ir īstenojami, ja attiecīgā persona ir gatava sadarboties. Ja piespiedu darbs būs bezjēdzīgs, tad sadarbība, visticamāk, nebūs iespējama. Tas apdraud šo sodu vai piespiedu līdzekļu galveno mērķi. Savukārt, ja darbs ir acīmredzami noderīgs sabiedrībai un vairo attiecīgās personas prasmes, tas, visticamāk, gan vairo vērmi sadarbības, gan stiprinās atbildības sajūtu pret sabiedrību. Turklāt piespiedu darbs ir kā simboliska kompensācija, un šis princips paredz, ka darbs ir jēgpilns, turklāt, ja iespējams, tas ir patiešām lietderīgs sabiedrībai.

40. Piespiedu darbu neveic nolūkā radīt peļņu īstenošanas iestādei vai tās darbiniekiem, vai komerciālos nolūkos.

Piespiedu darbu nekādā gadījumā nedrīkst uzskatīt par iespēju izmantot "lēto darbaspēku". Šāda darba augļus pirmām kārtām izjūt tās sabiedrības locekļi, pret kuru attiecīgā persona ir izdarījusi noziegumu, bet vienlaikus pastāv cerība, ka arī likumpārkāpējs gūs labumu no šīs pieredzes. Šis noteikumu punkts aizliedz likumpārkāpējiem veikt tādu piespiedu darbu, kura mērķis ir gūt peļņu. Jāpiebilst, ka dažās valstīs sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu administrēšanā aizvien vairāk iesaistās sociālie uzņēmumi, un, veicot šo darbu, šie uzņēmumi var radīt peļņu organizācijas un/vai sabiedrības vajadzībām. Šis noteikumu punkts to neaizliedz, tomēr tajā uzsvērts, ka sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļu mērķis nedrīkst būt finansiāla peļņa un ka (piemēram) piespiedu darbu nedrīkst piemērot, domājot par šādu labumu.

41. Attiecībā pret likumpārkāpējiem, kas veic piespiedu darbu, ievēro darba un profesionālos nosacījumus saskaņā ar spēkā esošajām veselības aizsardzības un darba drošības

noteikumiem. Saistībā ar soda īstenošanu likumpārkāpējiem garantē apdrošināšanu pret negadījumiem un traumām, kā arī civiltiesisko atbildību.

Protams, ir jānodrošina, ka likumpārkāpēji, kas veic piespiedu darbu, nav nelabvēlīgā situācijā, ciktāl tas skar negadījumus darbā vai veselības aizsardzības un darba drošības noteikumus. Tāpēc šis punkts paredz, ka saskaņā ar valsts tiesību aktiem veselības aizsardzības un darba drošības jomā likumpārkāpējiem nodrošina tādu pašu aizsardzību kā citām personām.

Lietas materiāli, datu aizsardzība un konfidencialitāte

42. Īstenošanas iestāde sagatavo atsevišķu lietas vēsturi. Lietas materiālus atjaunina, lai *inter alia* varētu sagatavot visus nepieciešamos ziņojumus par to, cik lielā mērā attiecīgā persona ievēro soda vai piespiedu līdzekļa nosacījumus vai saistības.

Īstenojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, jāņem vērā pieejamā vai dažādās situācijās radusies informācija par attiecīgo personu. Šī informācija būs, piemēram, par noziedzīgo nodarījumu, izvirzītajiem nosacījumiem un saistībām, attiecīgās personas personīgo un sociālo situāciju, kā arī to, vai ir izpildītas sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības. Paredzams, ka liela daļa minētās informācijas laika gaitā mainīsies. Lai īstenošana notiktu efektīvi, šādai dažādai informācijai ir jābūt apkopotai atsevišķos lietas materiālos. Lietas materiālos jāiekļauj arī visas piezīmes – gan oficiālas, gan neoficiālas.

Lietas materiālos iekļautajai informācijai ir jābūt atjauninātai. Šajā noteikumu punktā minēts vēl kāds iemesls informācijas atjaunināšanai lietas materiālos, proti, var gadīties, ka ir jāsagatavo ziņojums par to, cik lielā mērā tiek ievēroti izvirzītie nosacījumi vai saistības. Turklāt atjaunināta informācija ļauj pastāvīgi pārskatīt īstenošanas laikā gūto progresu. Šāds pārskats ir jāveic, jo uz tā balstās efektīvas īstenošanas nodrošināšanai paredzēto pasākumu plānošana un pārplānošana. Turklāt lietas materiālos iekļaujama arī informācija par pieņemtajiem lēmumiem, lai, izmantojot šo informāciju, darbiniekus var saukt pie atbildības par īstenoto praksi. Visbeidzot, lietas materiāliem ir jābūt atjauninātiem, jo tie ir būtiskas informācijas avots gadījumos, kad personāla izmaiņu dēļ personām, kas iepriekš nav iepazinušās ar attiecīgo aizdomās turēto vai likumpārkāpēju, ir jāsadarbojas ar šo personu vai jāpārņem tās lieta.

Personas datu pārvaldība veicama saskaņā ar valsts tiesību aktiem. Šajā jautājumā norādes dalībvalstīm sniedz Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa Direktīva (ES) 2016/680 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, bet to var izmantot arī citas valstis.

43. Atsevišķos lietas materiālos iekļautā informācija attiecas tikai uz jautājumiem, kas ir būtiski attiecībā uz piemēroto sodu vai piespiedu līdzekli un tā īstenošanu. Minētā informācija ir pēc iespējas uzticamāka un objektīvāka.

Lietas materiālos iekļautajai informācijai ir jābūt kodolīgai, precīzai un būtiskai attiecībā uz piemērotajiem sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem un to īstenošanu. Māc šaubas, vai ir iespējams sniegt absolūtu būtiskuma kritēriju. Protams, lietas materiālos

nenorāda informāciju, kas skar aizdomās turētā vai likumpārkāpēja, vai tā ģimenes locekļu tiesības. Tomēr tajā būtu jānorāda informācija, kas acīmredzami ietekmē attiecīgās personas reakciju uz izvirzītajiem nosacījumiem un saistībām. Tā kā lietas materiālos iekļautā informācija ir pamats nozīmīgu lēmumu pieņemšanai, ir svarīgi, ka tā ir uzticama, precīza un atjaunināta. Informācija ir pēc iespējas taisnīgāka un objektīvāka. Nav liegts izdarīt subjektīvu vērtējumu, tomēr šis noteikumu punkts paredz, ka tas izmantojams piesardzīgi. Uzraugam tas skaidri jānorāda, kad tiek reģistrēts atzinums vai spriedums, nevis fakts, kā arī jānorāda šāda sprieduma pamatojums.

44. Parasti uzraugs informē aizdomās turēto vai likumpārkāpēju par lietas materiālu saturu un visiem sagatavotajiem ziņojumiem, kā arī paskaidro to saturu.

Šajā noteikumu punktā atzīst, ka lietas materiālus var izmantot, bet ir jāievēro tiesības. Uzraugs var izmantot lietas materiālus, lai informētu un izskaidrotu attiecīgajai personai īstenošanas progresu, kā arī visas ieceres vai lēmumus, kas ir pieņemti vai kuri ir jāpieņem. Turklāt šai personai ir tiesības zināt, kas rakstīts tās lietas materiālos. Šis apsvēruma attiecas uz jebkuriem lietas materiāliem vai ziņojumu, kas skar attiecīgo personu. Tāpēc lietas materiāli vai piezīmju saturs ir jāpārrunā ar attiecīgo personu, vajadzīgas gadījumā, izskaidrojot rakstīto. Tātad jāsecina, ka lietas materiāli un ziņojumi rakstāmi skaidrā valodā, maz lietojot žargonvārdus vai nelietojot tos nemaz.

Šis punkts nav pilnīgs (tāpēc teikts "parasti"). Var rasties īpaši apstākļi, kas attaisno to, ka attiecīgajai personai netiek sniegta informācija par kādu konkrētu lietas materiālu vai ziņojuma aspektu. Tas varētu attiekties uz informāciju, kas skar citu personu tiesības, īpaši tad, ja šīs informācijas nodošana aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam var apdraudēt citas personas. Var gadīties arī tā, ka īstenošanas iestādei ir uzticēta konfidenciāla informācija (piemēram, ārsts ir informējis par delikātu medicīnisku jautājumu), un tai ir jāievēro konfidencialitāte, uz ko balstās minētās informācijas sniegšana.

45. Aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam vai to pārstāvošai personai ir piekļuve attiecīgajiem lietas materiāliem tiktāl, ciktāl tas neietekmē citu personu tiesības uz privātumu.

Šis punkts paredz, ka personai ir piekļuve saviem lietas materiāliem, un tai ir iespēja izlasīt to, kas tajos par viņu ir rakstīts. Tādas pašas tiesības ir arī pilnvarotai personai, kura darbojas aizdomās turētā vai likumpārkāpēja vārdā. Bieži vien minētā persona ir aizdomās turētā vai likumpārkāpēja juridiskais pārstāvis, tomēr punkts nenosaka, ka tam tā jābūt. Aizdomās turētā vai likumpārkāpēja vārdā var darboties jebkura persona, kurai tā uzticas.

46. Aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir tiesības apstrīdēt lietas materiālu saturu. Visu neatrisināto nesaskaņu būtību ieraksta lietas materiālos.

Persona var apstrīdēt lietas materiālos rakstīto. Daļēji šī prasība izvirzīta tāpēc, lai būtu iespēja pārbaudīt lietas materiālos norādītu neprecīzu informāciju. Tāpat kā citu strīdu gadījumā, apstrīdēšana var būt pamatota vai nepamatota. Tomēr apstrīdēšanas būtība ir jāieraksta lietas materiālos neatkarīgi no tā, vai tiek celta oficiāla sūdzība, un neatkarīgi no sūdzību procedūras rezultāta.

Tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un apstrīdēt tos neietver citu personu tiesību pārkāpumu.

47. Atsevišķajos lietas materiālos iekļauto informāciju izpauž tikai tām personām, kurām ir juridiskas tiesības saņemt šo informāciju. Visa izpaustā informācija ir izmantojama tikai tiktāl, ciktāl tas ir būtiski tās iestādes likumīgiem mērķiem, kura informāciju ir pieprasījusi.

Pieņem, ka personas lietas materiālos iekļautā informācija ir konfidenciāla. Tāpēc tā izpaužama tikai personām, kurām ir juridiskas tiesības saņemt šādu informāciju. Tomēr tas nenozīmē, ka personām, kurām ir šādas tiesības, būtu izpaužama visa lietas materiālos iekļautā informācija. Noteikums paredz ierobežojumu, ka izpaužamā informācija ir tikai tāda, kas ir būtiska pieprasītājas iestādes darbā.

Tā kā lielā daļā darba, kas ir saistīts ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, ir iesaistītas vairākas aģentūras, kuras savā starpā sadarbojas, informācijas apmaiņa un saziņa ir būtiska vienlaikus gan rehabilitēšanas, gan sabiedrības aizsardzības nolūkos. Šajā punktā minētais neaizliedz šādu sadarbību. Aģentūrām būtu lietderīgi slēgt starpaģentūru nolīgumus, cenšoties precizēt prasības šādai informācijas apmaiņai un tās ierobežojumus. Ne mazāk būtiski ir nodrošināt, ka attiecīgā persona ir informēta par informāciju, ar kuru notiek apmaiņa, kā arī par iemesliem šīs informācijas izpaušanai.

48. Pēc sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa termiņa beigām, īstenošanas iestādes rīcībā esošos lietas materiālus iznīcina vai glabā arhīvā saskaņā ar valsts tiesību aktiem par datu aizsardzību.

Šā punkta mērķis ir nodrošināt, ka lietu vēstures netiek uzglabātas un izmantotas pēc tam, kad sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa termiņš ir beidzies. Tāpēc šis punkts paredz, ka minētie dokumenti tiek iznīcināti, tiklīdz soda vai piespiedu līdzekļa termiņš ir beidzies vai tam vairs nav juridiska spēka, vai šie dokumenti tiek nodoti glabāšanai iestādē, kura ievēro noteikumus par drošības pasākumiem šādu dokumentu drošai uzglabāšanai un to satūra izpaušanai trešām personām.

49. To, kāda veida un cik plašu informāciju par personām sniedz aģentūrām, kuras nodrošina piespiedu darba norīkojumus vai jebkāda veida personīgu un sociālu palīdzību, nosaka, ņemot vērā tikai konkrēto izskatāmo darbību. Parasti nenorāda informāciju par noziedzīgo nodarījumu.

Īstenojot sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, bieži vien piespiedu darbu vai palīdzību aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam nodrošina dažādas aģentūras un personas. Šajā punktā skatīts jautājums par to, cik lielā mērā iesaistītās puses drīkst saņemt informāciju par attiecīgo personu. Būtībā ar šo noteikumu punktu ierobežo šādu praksi. Iespējams, ka piedāvātais darbs vai sniegtā palīdzība ir tāda, ka ir jāizpauž informācija, lai tas būtu taisnīgi pret aģentūru, kas sniedz palīdzību, un lai garantētu drošību un citu personu labklājību. Nevajadzīgs risks var rasties, piemēram, ja atsevišķiem likumpārkāpējiem noteiktais piespiedu darbs ir darbs ar bērniem, vecāka gadagājuma cilvēkiem vai citādi neaizsargātām personām. Tomēr, ja jutīga informācija ir jāizpauž, tas darāms, tikai informējot konkrēto personu. Būtu jālūdz likumpārkāpēja piekrišana minētās informācijas apmaiņai, bet vispirms šī persona ir skaidri jāinformē par to, kāda veida informācija tiks izpausta un kāpēc. Ja piekrišana netiek dota, tad paredzētā piespiedu darba vietā ir jāizvēlas cits risinājums.

Jutīga informācija ir ziņas par noziedzīgo nodarījumu vai likumpārkāpēja personīgie dati, kā

arī privāta rakstura informācija vai cita informācija, kas var izraisīt nevēlamas sociālas sekas, piemēram, stigmatizāciju.

IV nodaļa. Sabiedrības līdzdalība

50. Tā kā reintegrācija sabiedrībā ir būtisks sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu mērķis, īstenošanas iestādes aktīvi sadarbojas ar citām valsts vai privātām organizācijām un vietējo sabiedrību, lai apmierinātu aizdomās turēto vai likumpārkāpēju vajadzības, veicinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā un vairotu sabiedrības drošību.

Ikvienai sabiedrībai ir likumīgas intereses sekmīgi reintegrēt aizdomās turētos un likumpārkāpējus sabiedrībā, tāpēc tai ir pienākums veicināt šo procesu. Ja sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanā iesaista sabiedrību, iedzīvotājiem gan individuāli, gan kopīgi ir iespēja veicināt likumpārkāpēju rehabilitāciju, tādējādi uzlabojot sabiedrības un tās locekļu aizsardzību.

Sabiedrības iesaistīšana īstenošanas procesā var būtiski ietekmēt šīs personas. Apzinoties, ka sabiedrība ir ieinteresēta un raizējas par likumpārkāpēja personīgā un sociālā stāvokļa uzlabošanu, šai personai var būt lielāka vēlme izturēties atbildīgi pret konkrēto sabiedrību. Vienlaikus personai tiek sniegtas iespējas veidot vai atjaunot jēgpilnu saikni ar sabiedrību, kā arī uzturēt saziņu un saņemt atbalstu.

Ja šāda aktīva iesaiste nenotiks, pastāv risks, ka pakalpojumi tiks piedāvāti nošķirti un ar tiem nevarēs novērst plaisu starp aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem un sabiedrību. Tas nepalīdzēs kļēdēt aizdomas, bailes un pārpratumus, kas savukārt var veicināt turpmāku noziegumu izdarīšanu.

51. Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanā mudina iesaistīties sabiedrību, tostarp privātpersonas, kā arī privātās un publiskās organizācijas un dienestus. Cenšas palīdzēt aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem veidot jēgpilnu saikni ar sabiedrību, paplašinot viņu komunikācijas un atbalsta saņemšanas iespējas, un mudina sabiedrību sekmēt šo personu sociālo reintegrāciju.

Šā punkta pamatā ir noteikumu 50. punkts ar mērķi mudināt īstenošanas iestādes aktīvi un radoši iesaistīt sabiedrību. Noteikumu 50. punktā atzīta oficiālu aģentūru nozīme, savukārt šajā punktā teikts, ka papildus dažādu pakalpojumu saņemšanai aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir jāizveido un jāpilnveido visa veida saistības ar attiecīgo sabiedrību.

Vietējās sabiedrības locekļu iesaistīšana ievērojami atvieglo piekļuvi plašam cilvēku un materiālo resursu klāstam un sociālā atbalsta sistēmām. Aizdomās turētie un likumpārkāpēji var būt spējīgi izveidot saikni ar, piemēram, brīvprātīgām sociālās attīstības aģentūrām, arodbiedrībām un personāla apvienībām, sabiedriskajiem un atpūtas klubiem, reliģiskiem grupējumiem, labdarības un citām organizācijām, kā arī personām, kuras spēj palīdzēt šīm personām un atbalstīt tās. Uzturot saikni ar plašāku sabiedrību, visticamāk, uzlabosies sociālās reintegrācijas izredzes.

Nav iespējams efektīvi spriest tiesu atšķirtībā no sabiedrības, kuras labā tā tiek spriesta: ir vajadzīga gan sabiedrības pieņemšana, gan cieņa. Šādu paļāvību un uzticēšanos, visticamāk, varēs panākt, ja sabiedrības locekļus iedrošinās, kā arī dos tiem iespēju piedalīties tiesas spriešanā. Var īstenot šādus radošus projektus: parastus cilvēkus piesaista kā

darbaudzinātājus vai īsteno iesaistošas shēmas; piesaista brīvprātīgos (sk. šo noteikumu VII nodaļu), iesaista darba devējus un sociālos uzņēmumus (darba norīkojumu, mācekļu sistēmu un īstu darbavietu radīšanā); apzina potenciālu, kas ļauj attīstīt atbildes reakciju uz nepareizu rīcību, neveicot kriminālvajāšanu, piemēram, tiek īstenota atjaunošanas pieeja; un sabiedrībā izciešamu sodu sasaista ar sabiedrības problēmām, tostarp noziedzību un sabiedrības drošību.

52. Sabiedrību neiesaista, lai fiziskas personas vai organizācijas gūtu finansiālu peļņu.

Noteikumu 40. punktā šis princips attiecināts tieši uz piespiedu darbu. Likumpārkāpēju darbs, ko tie veic piespiedu darba ietvaros, ir produktīvs un būtībā var nest peļņu, radot jautājumu par to, kurš ir šādas peļņas saņēmējs. Noteikumu 52. punktā atzīts, ka līdz ar jaunu sociālo uzņēmumu aģentūru attīstību papildus NVO un komercuzņēmumiem aizvien sarežģītāks kļūst jautājums par to, kādā veidā fiziskās personas un organizācijas saņem atlīdzību par savu ieguldījumu sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanā. Piemēram, dažās valstīs tiek slēgtas vienošanās par maksu privātām ārstniecības kopienām, kuras ārstē aizdomās turētos vai likumpārkāpējus, kas lieto narkotikas. Ar šo punktu atkārtoti apliecināts, ka – lai gan dažkārt sabiedrības iesaistīšana var radīt peļņu, tā nedrīkst būt galvenais mērķis sabiedrības iesaistīšanai konkrētā lietā, turklāt aizdomās turēto un likumpārkāpēju intereses nedrīkst pakļaut mērķim gūt peļņu.

53. Iesaistītās organizācijas un sabiedrības pārstāvji veic uzraudzību tikai tiktāl, ciktāl to nosaka tiesību akti vai iestāde, kura ir atbildīga par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošanu vai īstenošanu. Šādā gadījumā lēmējierīcība vai īstenošanas iestāde ir vispārīgi atbildīga par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa pareizu izpildi, un tā dara visu iespējamo, lai nodrošinātu visu dalībnieku godīgumu, drošību un godprātību.

Īstenošanas iestādes nevar vienas pašas apmierināt visas vajadzības, kas saistītas ar atturēšanu no nozieguma izdarīšanas vai sociālā atbalsta sniegšanu. Turklāt tas nav arī to uzdevums. Tāpēc tām ir jāizmanto visi citiem sabiedrības locekļiem pieejamie resursi, piemēram, nodarbinātības, dzīvesvietas, veselības u. c. jautājumos. Lai sabiedrībā strādātu ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, kā arī sekmētu sabiedrības drošību, ir jāizmanto dažādu organizāciju atšķirīgās prasmes un iespējas. Jāveic saskaņots un papildinošs starpaģentūru un starpdisciplinārais darbs, lai apmierinātu bieži vien sarežģītās aizdomās turēto un likumpārkāpēju vajadzības, kā arī pārvaldītu riskus. Tāpēc īstenošanas iestādēm ir jāsadarbojas ar citām publiskām vai privātām organizācijām un vietējo sabiedrību, tādējādi sekmējot sociālo iekļaušanu. Turklāt īstenošanas iestāžu konsultācijas var būt nepieciešamas arī organizācijām, kurām jau ir pienākums sniegt pakalpojumus, tādējādi palīdzot nodrošināt, ka to pakalpojumi ir viegli un taisnīgi pieejami aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem.

Vienlaikus arī pašu īstenošanas iestāžu, iesaistīto organizāciju un sabiedrības pārstāvju, aizdomās turēto un likumpārkāpēju interesēs ir gūt skaidrību par šo pušu savstarpējām attiecībām. Noteikumu 53. punktā norādīts, kā to nodrošināt.

Turklāt šajā punktā teikts, ka gadījumā, ja īstenošanas iestāde piesaista citas organizācijas un uztic tām pakalpojumus, ir jādara viss iespējamais, lai attiecīgās organizācijas izturētos atbildīgi un būtu uzticamas. Īstenošanas iestādei ir pienākums nodrošināt, ka šajos noteikumos minētos principus ievēro arī personas un organizācijas, kuras partnerībā ar šo iestādi īsteno sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus. Tieši īstenošanas iestādei ir

jāuzņemas galīgā atbildība par attiecīgā sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa pareizu īstenošanu. Tāpēc īstenošanas iestādei vispirms jānodrošina, ka sniegtais pakalpojums atbilst šo noteikumu standartiem. Ja tā nav, īstenošanas iestādei ir attiecīgi jārikojas un jāpieņem lēmums par turpmāko rīcību, ņemot vērā nepilnību būtību un apmēru.

54. Iesaistītās organizācijas un sabiedrības pārstāvji ievēro konfidencialitātes prasības, kā arī aizdomās turēto un likumpārkāpēju tiesības.

Šajā punktā teikts, ka ikreiz, kad īstenošanas iestāde uztic veikt kādu pakalpojumu vai nosūta pakalpojumu saņēmēju pie sabiedrības locekļa, visām pusēm ir jāņem vērā prasība, kas paredz, ka organizācija vai persona visos jautājumos saistībā ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ievēro viņu tiesības un šo noteikumu nosacījumus.

55. Ja īstenošanas iestāde tiešā veidā saistās ar organizāciju vai fizisku personu nolūkā sniegt pakalpojumus aizdomās turētajiem vai likumpārkāpējiem, kuriem noteikts sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, ir jānoslēdz līgums, kurā īpaši precizēti pušu pienākumi un veids, kādā minētie pienākumi tiek pildīti.

Noteikumu 50. punktā pirmo reizi tika minētas attiecības aģentūru starpā. Šajā punktā šis jautājums skatīts sīkāk, atkārtoti uzsverot, ka ir jāprecizē attiecības starp īstenošanas iestādi, sabiedrības locekļiem un pakalpojumu saņēmējiem. Īpaši jānodrošina skaidrība par nosacījumiem saistībā ar sniedzamajiem pakalpojumiem, saziņas protokoliem, lomām, atbildību un pārskatatbildību, veicamo pienākumu klāstu un būtību, nodrošināmajiem cilvēku un materiālu resursiem, kā arī izmantotajām pilnvarām un to ierobežojumiem. Tāpēc ir svarīgi, ka sabiedrības līdzdalība ir balstīta uz kopīgu un pareizu izpratni, par kuru īstenošanas iestādes un sabiedrības locekļi vienojas rakstveidā.

V nodala. Piekrišana, sadarbība un izpilde

56. Sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļi piemēro tikai tad, kad ir pieņemts lēmums par atbilstošiem nosacījumiem vai saistībām un ir zināms, ka aizdomās turētais vai likumpārkāpējs, visticamāk, sadarbosies un ievēros minētos nosacījumus vai pildīs saistības.

Brīvības atņemšanas sodu vai naudassodu var piespriest piespiedu kārtā, neņemot vērā attiecīgo personu vēlmes, bet, lai sasniegtu sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa mērķus, to īstenošanai ir jāpanāk attiecīgās personas sadarbība. Ja kāda persona acīmredzami nebūtu gatava sadarboties un pildīt attiecīgos nosacījumus, tiesai būtu maz iemesla piespriest sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli.

Tomēr jāpiebilst – lai gan saņemot atklātu atteikšanos sadarboties, lēmējiestāde var atteikties no ieceres piemērot sabiedrībā izciešamo sodu vai piespiedu līdzekli, – tas tomēr nav nekas neparasts, ja personai zināmā mērā ir pretrunīga attieksme pret sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli. Dažkārt “es nesadarbošos” pozīcija var atspoguļot attiecīgās personas šaubas par savām spējām sadarboties vai bailes par nespēju mainīties. Piemēram, probācijas dienestu darbinieki atzīst, ka motivācija mainās, un savā darbā viņiem ir lielā mērā jāuztur šī motivācija un jāpilnveido tā.

Pirms lēmuma pieņemšanas lēmējiestādei būtu prātīgi konsultēties ar speciālistiem par izpildes iespējamību, un pat šaubu gadījumā dažkārt ir vērts aizdomās turētajam vai

likumpārkāpējam dot iespēju – īpaši tad, ja otrs risinājums ir brīvības atņemšanas sods. Bieži vien iztaujāšana pirms sprieduma pieņemšanas būtiski palīdz tiesai noskaidrot, kādi nosacījumi varētu būt piemēroti un vai attiecīgā persona ir gatava sadarboties. Ja iztaujāšana pirms sprieduma pieņemšanas tiek veikta rūpīgi, tiesa var pieņemt lēmumu, balstoties uz pareizu informāciju un profesionālu vērtējumu.

57. Ja ir nepieciešama aizdomās turētās personas vai likumpārkāpēja piekrišana, to sniedz apzināti un skaidri.

Šajā punktā "piekrišana" ir visas situācijas, kurās pirms lēmuma pieņemšanas konkrētajā jautājumā attiecīgo personu lūdz piekrist konkrētai rīcībai. Šāda situācija var rasties saistībā ar sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu. Visās valstīs nav juridiski noteikts, ka ir jāsaņem personas piekrišana visa veida sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, bet, ja tas ir oficiāls juridisks priekšnoteikums, tad taisnīguma labad jānodrošina, ka attiecīgā persona dod savu piekrišanu, pilnībā apzinoties, kam tā piekrīt. Aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir jāzina, ka viņiem lūdz piekrišanu, tātad šai procedūrai jebkurā gadījumā ir jābūt skaidrai; piekrišana nevar būt vārdos neizteikta vai pieņemta.

58. Saistībā ar šādu piekrišanu aizdomās turētajiem vai likumpārkāpējiem nekādā gadījumā nedrīkst atņemt pamattiesības.

Ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs dod savu piekrišanu, tas, pat ņemot vērā citos noteikumu punktos minētos drošības pasākumus, nedrīkst skart šo personu pamattiesības. Eiropas Komiteja spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai ir vērsusi uzmanību uz grūtībām, kas saistītas ar paustās piekrišanas autentiskuma noteikšanu piespiedu apstākļos (īpaši cietumos, kur, piemēram, priekšlaicīga atbrīvošana var būt atkarīga no tā, vai persona "piekrīt" atsevišķiem noteikumiem). Šādas grūtības var rasties arī saistībā ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, un šis noteikumu punkts nosaka, ka piekrišanu nekādā gadījumā nedrīkst izmantot kā ieganstu personas pamattiesību atņemšanai.

59. Aizdomās turētā piekrišanu iegūst pirms tāda sabiedrībā izciešama soda piemērošanas, kas īstenojams pirms tiesas procesa vai aizstājot lēmumu par sankcijām, izņemot tad, ja tiesību aktos ir paredzēts citādi.

Šis noteikumu punkts attiecas uz pirmstiesas procesu vai pasākumiem, kurus īsteno, aizstājot lēmumu par sankcijām. Būtībā aizdomās turētais ir nevainīgs, un, tā kā ir jāievēro nevainības prezumpcija, pirms sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa noteikšanas ir jāievēro piesardzība.

Viens iepriekš minēto pasākumu piemērs būtu šāds: aizdomās turētu bezpajumtnieku pirms tiesas nepatur apcietinājumā, bet tam izvirza prasību dzīvot apstiprinātā vietā un regulāri pieteikties pie norādītas personas. Izvēloties šādu risinājumu, personai jebkurā gadījumā ir jāuzņemas atbildība par savu rīcību tā, kā tai nebūtu jādara, ja tā atrastos apcietinājumā. Ja attiecīgā persona nedzīvo atbilstoši noteiktajam, sekas var būt nopietnas, tāpēc ir jālūdz tai apliecināt gatavību ievērot ierosinātā sabiedrībā izciešamā piespiedu līdzekļa noteikumus.

Jāuzsver, ka attiecīgās personas piekrišana sabiedrībā izciešamajam piespiedu līdzeklim nav

jāiegūst, piedāvājot ar vainas atzīšanu vai kriminālatbildības samazināšanu saistītus stimulus.

60. Visus noteikumus vai saistības, ko paredz sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, nosaka, ņemot vērā attiecīgās personas vajadzības un apstākļus, kā arī risku atkārtoti izdarīt noziegumu (īpaši tādu, kas rada nopietnu kaitējumu).

Šis noteikums ir 22. punkta īpašs piemērošanas gadījums. Noteikumi un saistības ir jāizvirza likumīga mērķa vārdā. Lēmējinstādei ir jāizvērtē nosacījumi, kurus uzskata par tādiem, kas ir nepieciešami atbilstoša soda noteikšanai, lai palīdzētu atturēties no noziegumu atkārtotas izdarīšanas un lai samazinātu riskus, tomēr tai ir jāņem vērā arī attiecīgās personas apstākļi. Tāpat ir būtiski, ka nosacījumi ir saskanīgi: piemēram, papildus prasībai ārstēties no narkotiku atkarības var noteikt prasību veikt arī piespiedu darbu, tomēr ir jāuzmanās, lai viena nosacījuma izpilde nekavē pildīt otru. Piemēram, prasība veikt elektronisko uzraudzību nedrīkst traucēt likumīgiem centieniem atrast darbu. Visam sankciju "kopumam" ir jābūt samērīgam un pamatotam, ņemot vērā attiecīgās personas konkrētos apstākļus.

61. Pirms soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanas sagatavo ne tikai oficiālu dokumentāciju, bet arī skaidri informē aizdomās turēto vai likumpārkāpēju par attiecīgā soda vai piespiedu līdzekļa būtību un mērķi, kā arī par nosacījumiem vai saistībām, kas šai personai ir jāievēro; minēto informāciju sniedz viņam saprotamā valodā un vajadzības gadījumā rakstveidā.

Šis noteikumu punkts skar 30. punktā minētā principa – par attiecīgās personas informēšanu par noteiktā soda vai piespiedu līdzekļa būtību, saturu un sekām – piemērošanu īstenošanas posmā.

Lai arī kādā veidā aizdomās turētais vai likumpārkāpējs būtu informēts par lēmumu piemērot sodu (piemēram, ar rakstveida dokumentu, juridisku paziņojumu, lēmējinstādei mutiski paskaidrojot lēmumu), soda faktiskās īstenošanas sākums ir īpašs un izdevīgs brīdis. Šajā posmā ir jāsniedz aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem skaidra un ticama informācija par sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa nozīmi un sekām, un, visticamāk, šajā brīdī viņi šo informāciju spēs uztvert. Laba izpratne par to, kas tiek sagaidīts, var ievērojami ietekmēt soda vai piespiedu līdzekļa pareizu īstenošanu.

Parasti informācija būtu jāsniedz mutiski, lai dotu iespēju speciālistam un aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam uzsākt dialogu. Tas, ka paskaidrojumus sniedz mutiski, nenozīmē to, ka nedrīkst dot rakstveida paziņojumu, atgādinot par nosacījumiem un saistībām, kas ir jāievēro, kā arī neliedz sniegt citu vispār lietderīgu informāciju par soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu.

VI nodaļa. Prasību nepildīšana un atsaukšana

62. Sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanas sākumā aizdomās turēto un likumpārkāpēju informē par soda vai piespiedu līdzekļa saturu un par to, kas no viņa tiek sagaidīts, kā arī par sekām lēmumā minēto nosacījumu un saistību neizpildes gadījumā un apstākļiem, kādos šo personu var atkal ataicināt uz lēmējinstādi saistībā ar prasību nepildīšanu vai neatbilstošu izpildi.

Īstenošanas iestāžu pienākums ir faktiski īsteno lēmējinstādes noteiktos sodus un piespiedu

līdzekļus. Soda vai piespiedu līdzekļa būtība ir pilnībā jāizskaidro aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, proti, viņiem ir jāapzinās izvirzītās prasības un iestādes iespējamā rīcība. Šajā noteikumu punktā teikts, ka ir rūpīgi jāizskaidro sekas saistībā ar prasību neizpildi. Parasti šādas sekas var būt personas nodošana atpakaļ tiesai soda piespriešanai vai, ja persona ir tikusi priekšlaicīgi atbrīvota no cietuma, nosūtīšana atpakaļ uz cietumu.

Īstenošanas iestādei ir jānodrošina, ka tās uzraudzībā esošās personas apzinās šīs iespējamās sekas, tomēr uzraugi nedrīkst izlīdzēties vien ar draudiem par papildu sankcijām, lai nodrošinātu paklausību. Tiem ir jācenšas parādīt sadarbības vērtību, un jāizturas pret attiecīgajām personām tā, lai gūtu šo personu piekrišanu. Pētījumu rezultāti liecina, ka cilvēki, kuri jūt, ka pret viņiem izturas taisnīgi, ir gatavi sadarboties daudz biežāk. Netaisnības sajūta var veicināt aizvainojumu un atteikšanos sadarboties. Atsevišķos gadījumos attiecībā uz atsevišķiem aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem prasību nepildīšanas sekas var būt ļoti nopietnas, un var tikt piemērots brīvības atņemšanas sods. Aizdomās turētie un likumpārkāpēji ir par to jāinformē, tomēr jāuzsver, ka tas nav vienīgais iemesls, lai viņi pildītu prasības. Var izskaidrot arī citas priekšrocības, ko sniedz sadarbība, vai censties motivēt šo personu. Visi šķēršļi, kas var kavēt prasību izpildi, ir jāapzina un jāpārrunā, un ir jāizstrādā stratēģijas, kas ļautu attiecīgajai personai pildīt tai izvirzītās prasības.

Dažkārt uzraugi sniedz aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem padomus, ko tie var pieņemt, ja vēlas. Tāpēc darbiniekiem ir svarīgi spēt nepārprotami nošķirt likumīgi sniedzamās norādes un citus neformālus padomus vai norādījumus, ko tie var piedāvāt, turklāt ir jāpārliecinās, ka aizdomās turētie vai likumpārkāpēji saprot šo atšķirību.

63. Īstenošanas iestāde nepārprotami nosaka kārtību, ko ievēro, ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs nepilda prasības vai pilda tās neatbilstoši.

Lai darbinieki varētu atbilstoši reaģēt situācijās, kas rodas, saskaroties ar grūtībām, kuru cēlonis ir izvirzīto nosacījumu pārkāpums vai slikta izpilde, ir precīzi jādefinē kārtība, kuru attiecīgā gadījumā ievēro par īstenošanu atbildīgās personas. Šis noteikums izriet no iepriekšējā punkta; tāpat kā aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir skaidri jāapzinās, kas no tiem tiek sagaidīts, tā arī darbiniekiem jāzina viņu pienākumi.

Tomēr šā noteikumu punkta mērķis nav izvirzīt prasību vispusīgi reglamentēt šo jautājumu. Personālam ir jābūt rīcības brīvībai, kas tam ļauj atrisināt vairākas grūtības, kas rodas īstenošanas laikā. Ar šo punktu drīzāk tiecas nodrošināt, ka tiek noteikti konkrēti ierobežojumi, lai garantētu vienlīdzīgu attieksmi attiecīgo personu starpā.

Visbeidzot, īstenošanas iestāžu un lēmējietāžu starpā ir jāvalda skaidrām, atvērtām un uz uzticību balstītām attiecībām, lai tās varētu risināt delikāto jautājumu par rīcību gadījumā, ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs nepilda prasības vai pilda tās pavirši, un īpaši zināt, kad sākt oficiālu procedūru, kurai var būt nopietnas sekas.

64. Maznozīmīgus likumpārkāpumus, saistībā ar kuriem nav jāīsteno procedūra soda vai piespiedu līdzekļa atsaukšanai, risina nekavējoties, izmantojot saprātīgus līdzekļus vai – ja nepieciešams – īstenojot administratīvu procedūru. Tādā gadījumā aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir jānodod iespēja izteikties. Procedūru un tās rezultātu ieraksta personas lietas materiālos, kā arī nekavējoties izskaidro attiecīgajai personai.

Prasību nepildīšana ir nopietni jāņem vērā un profesionāli jānovērtē atbilstoši valsts tiesību aktos noteiktajiem standartiem. Ja aizdomās turētais vai likumpārkāpējs nepilda tam izvirzītās prasības, īstenošanas iestādei ir pārlicinoši un precīzi jāreaģē. Piemēram, ja persona neierodas uz noteikto pieteikšanos, aģentūrai ir vispirms jāsažinās ar attiecīgo personu. Tiklīdz kontakts ir izveidots, uzraugam ir jānoskaidro, kāpēc persona nepilda prasības; ne vienmēr prasību nepildīšana ir saistīta ar apzinātu soda vai piespiedu līdzekļa neievērošanu. Aizdomās turētie vai likumpārkāpēji var nepildīt prasības daudzu iemeslu dēļ, tostarp tāpēc, ka ir apjukuši par tiem izvirzītajām prasībām, viņu personīgā dzīve nav sakārtota (tāpēc tiek kavētas norunātās tikšanās reizes) vai viņi ir izmisuši par iespējamajām izmaiņām. Precizējot, ka prasību nepildīšana nav pieņemama, uzraugs ar attiecīgo personu pārrunā iespējamo rīcību, lai turpmāk prasības tiktu izpildītas. Gan prasību nepildīšanas fakts, gan šādas rīcības iemesli ir jāreģistrē lietas materiālos.

Dažos gadījumos prasību nepildīšana var liecināt par lielāku risku un, ja tas var izraisīt nopietnu kaitējumu, aģentūrai nekavējoties ir jāreaģē uz šādu prasību nepildīšanu. Rīcība šādā gadījumā var ietvert (piemēram) to, ka aizdomās turēto personu vai likumpārkāpēju pēc iespējas drīzāk aicina ierasties tiesā vai atsauc uz cietumu.

Viens no visu sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu galvenajiem mērķiem ir iedrošināt cilvēkus un dot iespēju mainīt savu dzīvi. Dažas izmaiņas – jo īpaši pastāvīga nodarbinātība –, visticamāk, būtiski mainīs attiecīgās personas uzvedību nākotnē. Vienlaikus šādas izmaiņas var apgrūtināt prasību izpildi. Piemēram, ja persona visu dienu ir darbā, tai var būt grūti pieteikties iestādē, kā noteikts. Darbiniekiem ir jābūt modriem attiecībā uz šādām iespējām un ir jābūt motivētiem vērsties ar pieteikumu lēmējīestādēs, lai tās grozītu sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības, ja tas šķiet piemēroti.

65. Īstenošanas iestāde nekavējoties rakstveidā informē lēmējīestādi par būtisku nespēju ievērot sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa nosacījumus vai saistības.

Jēdzienu “būtiska nespēja” var salīdzināt un pretstatīt jēdzienam “maznozīmīgs likumpārkāpums”, kas izmantots noteikumu 64. punktā. Lai gan parasti tiesību aktos nosaka, kas uzskatāms par pārkāpumu, tomēr – tā kā pārkāpuma dēļ var atsaukt vai grozīt sodu vai piespiedu līdzekli – tieši īstenošanas iestādei ir jānovērtē, vai nespēja būtu uzskatāma par būtisku šajā nozīmē. Ja nosacījumu neizpilde ir tik nopietna, ka tāpēc būtu jāpārvērtē piespriestais sods vai piespiedu līdzeklis, tad situācija uzskatāma par “būtisku nespēju”. Ir grūti un varbūt pat lieki vēl vairāk iedziļināties šīs atšķirības definīcijā, lai gan aģentūrām, visticamāk, būs sava izpratne un procedūras, kas ļauj darbiniekiem skaidri zināt, kas no viņiem tiek sagaidīts. Tāpat aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir jāzina, par kādu prasību neizpildi lēmējīestādei tiks nosūtīts oficiāls paziņojums un kādas var būt tā sekas. Tomēr bieži vien uzraugs var ar attiecīgo personu pārrunāt jautājumu par prasību nepildīšanu, tādējādi veidojot viedokli par prasību izpildes būtiskumu un sekām attiecībā uz turpmāku izpildi.

Tā kā prasību būtiska nepildīšana ir ļoti nopietns pārkāpums, tad par to ir oficiāli jāinformē lēmējīestāde. Šādu informāciju sniedz nekavējoties, jo – ja sabiedrībā izciešamam sodam vai piespiedu līdzeklim nav vēlāmā rezultāta – lēmējīestādes norādījumi vairs netiek īstenoti, un šī situācija ir steidzami jārisina. Ziņojumu lēmējīestādei sniedz rakstveidā, tostarp norādot precīzus faktus.

66. Rakstveida ziņojumā par nosacījumu vai saistību neievērošanu objektīvi un rūpīgi norāda,

kādā veidā un kādos apstākļos minētās prasības netiek pildītas.

Ziņojumiem, kuros norāda uz soda vai piespiedu līdzekļa prasību nepildīšanu, ir jābūt precīziem un skaidri saprotamiem. Ziņojumā jānorāda gan lietas fakti, gan konteksts. Tas nepieciešams, lai lēmējinstāde varētu patiesi novērtēt iespējamo pārkāpumu un lemt par soda vai piespiedu līdzekļa iespējamo grozīšanu vai atsaukšanu.

67. Lēmumu par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa grozīšanu vai atsaukšanu pieņem tiesību aktos noteiktā iestāde. Minētā lēmējinstāde savu lēmumu par soda vai piespiedu līdzekļa grozīšanu vai daļēju vai pilnīgu atsaukšanu pieņem tikai tad, kad ir veikta īstenotājās iestādes ziņojumā minēto faktu izvērstā pārbaude.

Šī ir vēl viena tiesību aktos noteiktās kārtības prasība. Sākotnējo sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu noteica likumā noteikta lēmējinstāde (bieži vien tā ir tiesa), un šai iestādei arī jālemj par soda vai piespiedu līdzekļa grozīšanu vai atsaukšanu. Lēmumu pieņem pēc tam, kad ir veikta lietas faktu pārbaude un izvērtēšana.

68. Lēmums atsaukt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli var nenozīmēt to, ka tiek piespriests brīvības atņemšanas sods.

Šis noteikumu punkts skatāms saistībā ar 12. punktu, kuru tas papildina. Pat gadījumos, kad nosacījumu vai saistību nepildīšanas dēļ sods vai piespiedu līdzeklis ir jāatsauc, situācija tomēr jārisina, apsverot dažādas iespējas, nevis automātiski piespriežot brīvības atņemšanas sodu. Tā varētu būt, piemēram, tad, ja būtiska nespēja pildīt nosacījumus vai saistības izpaužas probācijas perioda beigās, lai gan iepriekš līdz tam nosacījumi un saistības tika ievērotas. Ja prasību neizpildes dēļ lēmējinstāde automātiski visos gadījumos piespriežu cietumsodu, tad sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa aizstājamībai nebūtu jēgas. Ja prasību nepildīšana tiek apstiprināta un lēmējinstāde lūdz īstenošanas iestādes padomu par atbilstošu rīcību, darbiniekiem jābūt pozitīvi un radoši noskaņotiem, cenšoties ierosināt tādus sabiedrībā izciešamus sodus vai piespiedu līdzekļus, kas būtu vairāk atbilstoši un kuru nosacījumus varētu izpildīt.

Turklāt jāņem vērā arī proporcionalitātes princips: ja lēmējinstāde ir sākotnēji paudusi uzskatu, ka noziedzīgais nodarījums nav tāds, par kuru jāpiemēro brīvības atņemšanas sods, tad šo lēmumu nedrīkst ņemt vērā, pieņemot citu lēmumu par soda atsaukšanu un atkal izskatot sākotnējo noziedzīgo nodarījumu. Lēmējinstādei, kurai ir visas tiesības izvērtēt situāciju, ir jāapsver dažādi iespējami risinājumi, pieņemot, ka brīvības atņemšanas sods ir galējais risinājums, kas izmantojams tikai tad, ja nav citu iespēju noteikt atbilstošu sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli.

69. Lemjot par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa grozīšanu vai arī daļēju vai pilnīgu atsaukšanu, lēmējinstāde nodrošina, ka aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir bijusi iespēja pārbaudīt attiecīgos dokumentus un izklāstīt savus apsvērumus par izvirzīto nosacījumu vai saistību iespējamo pārkāpumu. Aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir tiesības saņemt juridisko palīdzību.

Šī ir likumā paredzētās kārtības prasība. Attiecīgajai personai ir jādod taisnīga iespēja apstrīdēt apgalvojumus par prasību nepildīšanu vai paskaidrot lēmējinstādei, kā un kāpēc prasības netika pildītas. Tā kā lēmējinstādei parasti ir pilnvaras rīkoties prasību nepildīšanas

gadījumā, aizdomās turētajam vai likumpārkāpējam ir jādod iespēja risināt attiecīgo jautājumu. Parasti tam būtu jānotiek pirms lēmuma pieņemšanas. Tomēr dažreiz šāda notikumu gaita var palielināt bēgšanas risku vai apdraudēt sabiedrību, piemēram, ja likumpārkāpējs ir jānosūta atpakaļ uz cietumu, jo tas rada lielāku risku. Tādā gadījumā likumpārkāpējam pēc atkārtotas nosūtīšanas uz cietumu ir jādod pie pirmās izdevības iespēja pārbaudīt pamatojumu un apstrīdēt lēmumu, ja tas to vēlas. Šī procesa laikā likumpārkāpējam ir tiesības uz juridisko palīdzību.

70. Apsverot iespēju atsaukt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli, ir pienācīgi jāņem vērā tas, kādā veidā un cik lielā mērā izvirzītie nosacījumi un saistības tika pildītas. Ja soda vai piespiedu līdzekļa pārkāpuma dēļ likumpārkāpējam piespriež brīvības atņemšanas sodu, soda termiņu nosaka, ņemot vērā iepriekš izvirzīto prasību apmierinošu izpildi.

Ierosinot procedūru soda vai piespiedu līdzekļa atsaukšanai, rodas iespēja novērtēt tā īstenošanu. Jāizvērtē gan pozitīvie, gan negatīvie aspekti. Pat daļēja soda vai piespiedu līdzekļa īstenošana (piemēram, ja ir nostrādāta tikai daļa no piespiedu darbā paredzētajām stundām) vai nepilnīga īstenošana (piemēram, ja ir veikti pasākumi, lai atlīdzinātu cietušajam, kaut nepilnīgi) var liecināt par to, kādā veidā notikusi īstenošana, un tādējādi ietekmēt lēmumu par soda vai piespiedu līdzekļa atsaukšanu.

71. Lēmējinstāde var grozīt jebkuru nosacījumu vai saistību, ko paredz sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, bet tai jāņem vērā izmaiņas attiecībā uz aizdomā turētā vai likumpārkāpēja apstākļiem un/vai progresu. Iesniegumu par nosacījumu vai saistību grozīšanu var iesniegt aizdomās turētais vai likumpārkāpējs, vai īstenošanas iestāde, vai to var darīt citā tiesību aktos noteiktā kārtībā.

Ar šo noteikumu punktu atzīst, ka apstākļi mainās un ka viena no sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļu priekšrocībām ir tā, ka šāds risinājums ļauj pietiekami elastīgi reaģēt uz izmaiņām. Saņemot īstenošanas iestādes vai aizdomās turētā vai likumpārkāpēja, vai citādi likumā noteiktajā kārtībā iesniegtu pieteikumu, lēmējinstādei ir jāspēj grozīt vai atsaukt sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekli. Tam var būt vairāki iemesli, piemēram:

- attiecīgās personas apstākļi ir būtiski mainījušies kopš brīža, kad tika piemērots sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, tāpēc šī persona vairs nespēj pildīt izvirzītos nosacījumus; vai
- (ja ir bijusi tāda prasība) attiecīgā persona vairs nepiekrīt noteiktajai kārtībai;
- attiecīgās personas rehabilitācija un reintegrācija notiktu sekmīgāk, ja tiktu pieņemts jauns lēmums; vai
- ne sabiedrības, ne attiecīgās personas interesēs nav vajadzīgs turpināt soda īstenošanu.

72. Saskaņā ar tiesību aktiem lēmējinstāde var izbeigt sodu vai piespiedu līdzekli pirms termiņa beigām, ja tiek konstatēts, ka aizdomās turētais vai likumpārkāpējs ir ievērojis noteiktos nosacījumus un izpildījis saistības un tie, šķiet, vairs nav vajadzīgi, lai sasniegtu soda vai piespiedu līdzekļa mērķi. Iesniegumu par soda vai piespiedu līdzekļa izbeigšanu, balstoties uz minētajiem iemesliem, var iesniegt aizdomās turētais vai likumpārkāpējs, vai īstenošanas iestāde.

Iepriekš šajā noteikumu nodaļā daudz runāts par prasību nepildīšanu, tomēr var gadīties arī

tā, ka attiecīgās personas progress ļauj lēmējīstādei pārskatīt sabiedrībā izciešamo sodu vai piespiedu līdzekli. Tādējādi varētu grozīt vienu vai vairākus nosacījumus. Tātad, piemēram, likumpārskatītājam, kurš pierāda, ka ir cietušajam atlīdzinājis nodarīto, vairs nav jāpilda nosacījums par atlīdzināšanu. Tāpat nevienu nedrīkst piespiest turpināt ārstēšanos, ja tiek konstatēts, ka narkotiku atkarība ir sekmīgi pārvarēta un ir maz ticams, ka persona noziegumu varētu izdarīt atkārtoti. Valsts tiesību aktos ir jānorāda precīzi kritēriji, lai lēmējīstāde varētu izmantot šīs pilnvaras.

Šajā noteikumu punktā skatīts jautājums par iespēju pilnībā izbeigt sodu vai piespiedu līdzekli pirms termiņa beigām. Lai to izdarītu, ir jāizpilda divi nosacījumi. Pirmkārt, ir jāizpilda ar sodu vai piespiedu līdzekli noteiktās prasības. Otrkārt, situācijai jābūt tādai, lai šķistu nelietderīgi turpināt piemērot prasības soda vai piespiedu līdzekļa mērķu sasniegšanai. Tiesību aktos ir jāparedz lēmējīstādei pilnīga rīcības brīvība jautājumā par otrā nosacījuma piemērošanu.

Var būt patiesi vērtīgi publiski informēt attiecīgo personu, ka tās progress ir pamanīts, saistības ir izpildītas un ka to oficiāli atzīst, izbeidzot sabiedrībā izciešamā soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu un pilnībā atjaunojot attiecīgās personas pilsoniskās tiesības.

VII nodaļa. Organizācija, personāls un resursi

Vispārīga informācija

73. Īstenošanas aģentūru struktūra, statuss un resursi atbilst tām uzticēto uzdevumu un pienākumu apmēram un sarežģītībai, kā arī atspoguļo šo aģentūru sniegto pakalpojumu nozīmīgumu.

Sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu pareiza īstenošana ir ļoti svarīgs un sarežģīts pienākums. Daudzās valstīs to personu skaits, kurām noteikts sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis, krietni pārsniedz ieslodzījuma vietā esošo cilvēku skaitu, tomēr pēc budžeta sadalījuma ne vienmēr var atbilstoši spriest par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu apmēru un nozīmi. Ar šo noteikumu punktu valstīm izvirza prasību nodrošināt stabilu un efektīvu īstenošanas iestādes darbu, apstiprinot tās statusu un nodrošinot tai atbilstošus resursus.

74. Lai efektīvi un taisnīgi pildītu tām uzticētos uzdevumus un pienākumus, īstenošanas iestādes sadarbojas ar citām tiesu sistēmas aģentūrām, atbalsta aģentūrām un plašāku pilsonisko sabiedrību.

Šajā noteikumu punktā apstiprinātais vispārīgais princips skatīts IV nodaļā, tomēr tas atkārtoti jāpiemin arī šajā kontekstā. Ja īstenošanas iestādei ir jāsadarbojas ar citām aģentūrām, jānodrošina, ka tiek ievērotas tās īpašās prasmes un pilnvaras. Pilnībā neizprotot īstenošanas iestādes mērķi un vērtību, tās personālam būs grūtāk iesaistīties partnerībā ar citām aģentūrām gan krimināltiesību sistēmas ietvaros, gan ārpus tās, ievērojot savstarpēju cieņu.

75. Par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu atbildīgo iestāžu darba pamatā ir skaidrs politikas izklāsts, kurā norādīta šādu iestāžu funkcija, mērķis un pamatvērtības. Politikas izklāstu papildina ar rakstveida pakalpojumu plāniem, kā arī praktiskām norādēm un vadlīnijām.

Lai pamatotu noteikumu 73. punktu, šajā punktā teikts ka, lai uzlabotu īstenošanas iestādes stāvokli un vairotu sabiedrības uzticību tās darbam, ir jāsniedz skaidrs un patiess izklāsts par šīs iestādes mērķiem, turklāt tās politikai un praksei ir jābūt pārredzamai. Arī lēmējinstādēm ir jāzina, kādā veidā tiek īstenoti sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi, tāpēc šajā punktā minētie politikas izklāsti un plāni ir viens no priekšnoteikumiem uzticības gūšanai un pienācīgas pārskatatbildības nodrošināšanai.

76. Īstenošanas iestādes izveido iekšējās pārbaudes sistēmas, lai varētu uzraudzīt savu, kā arī savu darbinieku sniegumu.

Īstenošanas iestādēm ir jānodrošina uzticamu sistēmu ieviešana īstenotās prakses uzraudzībai un pilnveidošanai, kā arī tam, lai nodrošinātu tās atbilstību noteiktajiem standartiem. Piemēram, vidējā posma vadītājam ir regulāri un sistemātiski jāpārbauda protokoli, lai sniegtu pārvaldības informāciju, tostarp uzraudzītu tiesību aktu un politisko nostādņu ievērošanu. Turklāt sniegums ir jāpārrunā ar darbiniekiem.

Personāls

77. Īstenošanas iestādēs strādā augsti kvalificēti profesionāļi, kurus pieņem darbā, apmāca un nodarbina saskaņā ar principiem, kas izklāstīti attiecīgajos Eiropas Padomes dokumentos par personālu, kas ir saistīts ar sabiedrībā izciešamu sodu vai piespiedu līdzekļu īstenošanu.

Lai īstenošanas iestādei būtu iepriekš šajā nodaļā minētais stāvoklis un atpazīstamība, tajā jāstrādā šim statusam atbilstošam personālam. Tas ietelmē gan veidu, kādā personāls tiek pieņemts darbā un apmācīts, gan viņu atalgojumu un darba apstākļus. Attiecīgie vispārīgie principi ir izklāstīti Ieteikumā Nr. R(97)12 par sodu un piespiedu līdzekļu izpildes personālu, kā arī Eiropas brīvības atņemšanas iestāžu noteikumos (V daļa) un Eiropas probācijas noteikumos (noteikumu 21. –30. punkts).

78. Personāls ir pakļauts īstenošanas iestādei. Minētā iestāde nosaka personāla pienākumus, tiesības un atbildību, kā arī organizē sava personāla vadību un uzraudzību, un novērtē tā veiktā darba taisnīgumu, lietderību un efektivitāti.

Šajā noteikumu punktā teikts, ka papildus funkcionālajiem pienākumiem (nodrošināt pieņemšanu darbā, atlasī, algu izmaksu, paaugstināšanu amatā utt.) īstenošanas iestādes kompetencē ir arī pienākums izstrādāt pakalpojumu normas. Tas nozīmē, ka tai ir jānosaka sava personāla pienākumi, tiesības un atbildība, un tad jānodrošina pareizas prakses īstenošana.

Ir jāizstrādā sistēmas, kas ļauj aģentūrām uzraudzīt pašu īstenošanas prakses kvalitāti, kā arī pārbaudīt, vai sniegums atbilst noteiktajām profesionālās ētikas normām. Personālu ir jāaicina saprast, ka šīs procedūras ir instruments, kas ļauj uzlabot pakalpojumu sniegšanas kvalitāti un pēc iespējas labāk veikt darbu. Šādā pārbaudē jāvērtē ne tikai individuālais sniegums, bet arī tas, vai personāla rīcībā ir atbilstoši resursi un vai tas saņem atbalstu sava darba veikšanai.

Tā kā īstenošanas efektivitātes pamatā ir galvenokārt personāla paveiktā darba kvalitāte, īstenošanas iestādei ir jādara viss iespējamais, lai uzraudzītu personāla darbu un uzlabotu tā

kvalitāti.

79. Vadība paredz iespēju apspriesties ar personālu kā vienotu struktūru vispārīgos jautājumos un īpaši jautājumos, kas saistīti ar nodarbinātības nosacījumiem.

Personālam ir saistības pret iestādi, kura to pieņēmusi darbā, bet arī īstenošanas iestādei ir saistības pret tās personālu. Iestādei ir jānodrošina, ka tās personāls ir atbilstoši apmācīts un tam ir pieejami attiecīgi resursi un atbalsts, lai tas varētu pildīt noteiktos uzdevumus. Šajā noteikumu punktā teikts, ka vadītājiem ir jāparedz iespēja iesaistīties procesā, kurā personāls kā grupa var paust savu viedokli, jo īpaši par jautājumiem, kuri skar darba nosacījumus. Turklāt personālam ir unikāla iespēja redzēt, kā politika tiek īstenota praksē, kā arī novērot politikas nepilnības. Tā kā atsevišķs darbinieks ne vienmēr var vienkārši vērsties pie vadītājiem, organizatoriskās pilnveides nolūkos svarīgs mehānisms ir sadarbība ar vienotu personāla struktūru.

80. Pieņemot darbā, atlasot vai paaugstinot amatā darbiniekus, nevienam nediskriminē rases, ādas krāsas, etniskās izcelsmes, dzimuma, seksuālās orientācijas, reliģijas, politisko vai citu uzskatu, ekonomiskā vai sociālā statusa dēļ.

Noteikumu 6. punktā minētais vispārīgais nediskriminācijas princips tikpat lielā mērā attiecas arī uz personāla pieņemšanu darbā, iespējām tikt paaugstinātam amatā, atalgojumu un darba nosacījumiem. Šajā noteikumu punktā minētais diskriminācijas iemeslu saraksts nav uzskatāms par izsmeļošu, turklāt ar šo noteikumu punktu aizliedz diskrimināciju arī jebkādu citu līdzīgu iemeslu dēļ. Tomēr nediskriminācijas princips pieņemšanas darbā un atlases jautājumos neliedz popularizēt īpašas darbības kādas konkrētas personu grupas, piemēram, sievietes, labā. Tāpat nediskriminācijas princips neliedz veikt atšķirīgu pieņemšanu darbā un atlasī, lai efektīvi risinātu jautājumu par konkrētām personu kategorijām, piemēram, etniskajām minoritātēm.

Tāpat kā attiecībā uz šo noteikumu 6. punktu, arī šā noteikumu punktu ievērošanas nolūkos ir periodiski jāpārbauda politika un prakse, lai nodrošinātu, ka sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi tiek īstenoti taisnīgi, un ir jāpieņem uzraudzības sistēmas, ar kuru starpniecību ir iespējams pamanīt neapzinātu diskrimināciju.

81. Pieņemot darbā un atlasot personālu, vērā ņem konkrētu personu kategoriju īpašās vajadzības, kā arī uzraugāmo aizdomās turēto vai likumpārkāpēju dažādību.

Personāla pieņemšanas darbā stratēģijās jāņem vērā tās sabiedrības daudzveidība, kuras vajadzībām kalpo īstenošanas iestādes un tās uzraudzībā esošās personas. Šis jautājums var būt sarežģīts. Piemēram, daudzās valstīs personāla dzimuma profils un, iespējams, arī etniskās piederības profils ir izteikti nevienmērīgs. Mēģinājumi novērst šo nevienmērīgumu (iespējams, aktīvi cenšoties pieņemt darbā personas no darbspēka vidū mazāk pārstāvētas grupas) ne vienmēr atbilst principam par vienlīdzīgām nodarbinātības iespējām. Jebkurā gadījumā īstenošanas iestādēm ir jāņem vērā šie apsvērumi un jādara viss iespējamais, lai personāls pēc iespējas vairāk atbilstu sabiedrības profilam. Ja ir daudz ārvalstnieku no kādas konkrētas valsts, var apsvērt iespēju pieņemt darbā vienu vai vairākus darbiniekus, kuri pārvalda minētās valsts valodu. Ja īstenošanas iestāde parādīs, ka apzinās šīs problēmas, tā vienlaikus apliecinās, ka vēlas ievērot tās uzraudzībā esošo personu tiesības un intereses, tādā veidā ievērojami uzlabojot sava darba likumīgumu pakalpojumu saņēmēju un plašākās

sabiedrības acīs.

82. Par īstenošanu atbildīgo darbinieku skaits ir pietiekams, lai tie varētu efektīvi pildīt savus pienākumus. Tiem piemīt attiecīgajam uzdevumam vajadzīgās personīgās īpašības un profesionālā kvalifikācija.

Šajā noteikumu punktā nav konkrēti minēts darbinieku skaits attiecībā pret aizdomās turēto vai likumpārkāpēju skaitu jeb "izskatāmo lietu apjomu". Ņemot vērā sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu dažādību, kā arī Eiropas sodu sistēmu heterogēno struktūru, nav ne iespējams, ne vērts noteikt minēto attiecību. Tāpēc viena uzrauga uzmanības lokā esošo personu skaits, kas ietilpst izskatāmo lietu apjomā, bieži vien nav informatīvs: liela nozīme ir šo personu vajadzībām, ar viņiem saistītajam iespējamajam riskam, kā arī tam, cik lielā mērā pakalpojumu nodrošina uzraugs personīgi (nevis viņa kolēģi vai cita partneraģentūra).

Noteikuma otrajā daļā īpaši noteikts, ka dažātajām administrācijām ir jādefinē savas normas, lai katrā sistēmā nodrošinātu precīzu atskaites sistēmu, ņemot vērā konkrētos iespējamus sabiedrībā izciešamos sodus un piespiedu līdzekļus, kā arī sarežģītos personāla uzdevumus. Šādas normas var palīdzēt kvalitatīvi un kvantitatīvi novērtēt aģentūras īstenoto praksi. Šajās normās precizē personāla individuālās iezīmes – piemēram, personas neaizskaramību, apņemšanos ievērot aģentūras vērtības, spēju strādāt komandā. Dažas no šīm īpašībām var pārbaudīt darbā pieņemšanas procesā, citas – izkopt apmācības laikā un gūstot pieredzi.

83. Par īstenošanu atbildīgo personālu atbilstoši apmāca, lai tam būtu pareiza izpratne par konkrēto darbības jomu, praktiskajiem pienākumiem, kā arī darba ētiskajām prasībām. Apmācība ir tāda, lai mudinātu personālu uzlabot darba sniegumu. Viņu profesionālo kompetenci regulāri pilnveido, nodrošinot tālākmācību, kā arī pārskatot darba sniegumu un sagatavojot novērtējumu.

Šajā noteikumu punktā definētas vairākas prasības par personāla apmācību un viņu uzdevumu pildīšanai nepieciešamajiem apstākļiem. Apmācība ir būtiska, jo tā palīdz personālam apzināties viņu konkrētos pienākumus attiecībā pret aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, un sabiedrību. Turklāt, tā kā sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi ir saistīti ar plašāku sabiedrību, personālam ir jāzina, ka tam ir jāsaņemas savas darbības ar attiecīgo sabiedrības organizāciju darbībām.

Pirms pienākumu pildīšanas, personālam ir jāsaņem konkrēta un atbilstoša sākotnējā apmācība. Pēc tam tam ir jānodrošina iespēja uzlabot zināšanas un prasmes, izmantojot attīstošo apmācību iespējas. Attiecībā uz abiem apmācības veidiem ir svarīgi atcerēties, ka ir nepieciešams iegūt zināšanas – īpaši socioloģijas, sociālā darba un kriminoloģijas jomā – par dažādiem darba praktiskajiem aspektiem, kā arī profesionālajām un ētiskajām prasībām. Šie jautājumi ir būtiskāki par teorētiskajiem profesionālajiem un tehniskajiem aspektiem. Iespējams, par zināšanām, prasmēm un vērtībām ir jādomā kā par labākās prakses elementiem. Turpinot apmācību, būs jākārt praktiskā pārbaude un jāvērtē dažādi darba apstākļi, lai uzturētu un attīstītu profesionālo kompetenci. Valdībām būtu jānodrošina apmācībai nepieciešamie resursi, jo īpaši finanšu resursi.

Lai gūtu labāko sniegumu, nepietiek ar personāla spējām vien – aģentūrai ir jānodrošina arī organizatoriskais konteksts, kurā minētās spējas var izmantot. Tas ietver ne tikai apmācību un uzraudzību, bet arī pietiekamu resursu nodrošināšanu, kā arī karjeras attīstības iespējas.

84. Atalgojums un darba nosacījumi ir samērīgi ar personāla prasmēm un pienākumiem. Personālu pieņem darbā, balstoties uz tādiem juridiskajiem, finanšu un darba stundu noteikumiem, kas ļauj nodrošināt profesionālo un personīgo izaugsmi, lai tiktu stiprināta darba ņēmēja izpratne par oficiālo atbildību un lai viņa statuss attiecībā pret darba nosacījumiem atbilst citu profesionālu darbinieku darba nosacījumiem, kuriem ir līdzīgas funkcijas.

Šā noteikumu punkta mērķis ir definēt svarīgus profesionālā personāla darba nosacījumu elementus, lai varētu garantēt nodarbinātības stabilitāti un nodrošināt cieņu pret statusu.

Personāla grupa, kas izveidota uz nenoteiktu laiku un strādā juridiski noteiktos darba apstākļos ar atbilstošu atalgojumu, visticamāk strādās labāk, nekā uz laiku pieņemts personāls. Nodarbinātības stabilitāte ir ārkārtīgi svarīgs aspekts šāda veida darbā, jo veicamie uzdevumi prasa daudz enerģijas un ir sarežģīti, turklāt bieži tiek izdarīts spēcīgs psiholoģiskais spiediens, un šādā darbā ir jāuztur pastāvīgs, pat ikdienas, kontakts ar citiem sodu sistēmā strādājošajiem – policistiem, tiesnešiem, citiem tiesu iestāžu darbiniekiem, ieslodzījumu vietu personālu –, kuru profesionālā apmācība bijusi citāda. Tāpēc profesionālā personāla statusam attiecībā pret darba nosacījumiem ir jābūt līdzīgam tam, kāds ir citu minēto kategoriju personālam ar līdzīgu atbildību. Ja kāds darbinieks vēlas mainīt darbu un pāriet no vienas krimināltiesību aģentūras uz kādu citu (piemēram, salīdzinoši jauns probācijas dienests vēlas pieņemt darbā personālu no jau izveidotas ieslodzījumu vietas pārvaldes), ir jānodrošina, ka šāda pāreja negatīvi neietekmē atalgojumu un darba nosacījumus, piemēram, pensiju sistēmu.

Šajā noteikumu punktā nav teikts, ka profesionālais personāls jāpieņem darbā valsts civildienestā. Tā bieži notiek, tomēr tas ne vienmēr ir atbilstoši. Patiesībā dalībvalstīs ir ļoti daudz dažādu publisko un privāto organizāciju, kuru personāls ir atbildīgs par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu.

Brīvprātīgo izmantošana

85. Īstenošanas iestādei vajadzētu apsvērt iespēju pieņemt darbā atsevišķus brīvprātīgos, tādējādi sekmējot sabiedrības iesaistīšanos sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanā.

Šīs nodaļas noteikumi attiecas uz brīvprātīgajiem, kuri sadarbojas ar īstenošanas aģentūrām vai darbojas to vārdā, nevis uz brīvprātīgajiem, kuri ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem strādā neatkarīgi vai citu organizāciju ietvaros. Brīvprātīgie var sniegt nenovērtējamu ieguldījumu aģentūras darbā, kā arī palīdzēt cietušajiem, aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem un atbalstīt tos. Brīvprātīgo iesaistīšanos var uzskatīt par plašākas pilsoniskās sabiedrības ieguldījumu noziedzības apkarošanā, jo tas nozīmē, ka šis darbs netiek atstāts tikai profesionāļu ziņā.

Brīvprātīgie nav sabiedrības locekļi, kas minēti IV nodaļā. Sabiedrības locekļi turpina strādāt savā organizācijā, un parasti viņi ir algoti darbinieki. Šie cilvēki mēdz strādāt ar daudziem klientiem, proti, ne tikai tiem, kuri pilda sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības. Brīvprātīgie sadarbojas ar īstenošanas iestādi vai darbojas tās vārdā, un viņiem uztic konkrētu uzdevumu minētās organizācijas ietvaros. Oficiāli viņi ir saistīti ar šo iestādi, tomēr šie cilvēki nav profesionāli un viņiem netiek maksāts, tāpēc viņu ieguldījums atšķiras

un var palīdzēt veidot un stiprināt saikni ar sabiedrību. Tāpat kā profesionāļi, arī brīvprātīgie var palīdzēt aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem mainīt dzīvi; viņi var uzņemties arī pozitīva parauga lomu un palīdzēt likumpārkāpējiem izprast nozieguma nodarīto kaitējumu.

Brīvprātīgie var darboties arī kā darbaudzinātāji un sadraudzēties ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem, piedāvājot aizvien biežāk augsti novērtētas tādas attiecības, kuras nav tik oficiālas, kā attiecības ar uzraugu. Aizdomās turētie un likumpārkāpēji īpaši novērtē to cilvēku laiku un ieguldījumu, kuri sniedz atbalstu un padomus bez maksas. Vienojoties ar iestādi, brīvprātīgie var palīdzēt profesionālajam personālam veikt vairākus praktiskus uzdevumus. Tāpat brīvprātīgie var uzņemties sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu "aizstāvju" lomu, palīdzot sabiedrībai labāk izprast šādu sodu un līdzekļu mērķus un vērtību.

86. Brīvprātīgie var ievērojami palīdzēt īstenot sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus, tomēr tiem nevajadzētu veikt darbu, kas uzticams tikai profesionālajam personālam.

Brīvprātīgajiem nedrīkst lūgt veikt darbu, kas ir piemērots algotiem darbiniekiem un atbilst to pienākumiem, turklāt brīvprātīgos nedrīkst izmantot nolūkā ietaupīt iestādes resursus. Organizācijai ir rūpīgi jānovērtē atbilstoša robeža starp uzdevumiem, ko veic profesionālais personāls, un tiem, ko veic brīvprātīgie, turklāt jāņem vērā ne tikai iesaistītā personāla prasmes un zināšanas, bet arī attiecīgais atbildības līmenis.

87. Īstenošanas iestāde izvirza kritērijus un nosaka kārtību, kādā no sabiedrības izvēlas atsevišķus brīvprātīgos, kurus informē par viņu uzdevumiem, pienākumiem, kompetences ierobežojumiem, pārskatatbildību un citiem jautājumiem. Nodrošina piemērotu apmācību.

Tā kā īstenošanas iestādes vārdā brīvprātīgie strādā ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem (un dažreiz arī ar cietušajiem), pret kuriem iestādei ir rūpības pienākums, ir jāparedz procedūra, kurā pārbauda brīvprātīgo piemērotību šim darbam. Kandidātus aicina vismaz uz interviju ar darbiniekiem un pārbauda viņu sodāmības reģistru.

Iepriekšēja sodāmība gan var nebūt šķērslis darbam šajā jomā. Tā kā šie cilvēki kādreiz paši ir pārkāpuši likumu, viņu pieredze var sniegt citādu un nenovērtējamu ieguldījumu darbā ar likumpārkāpējiem, turklāt tas, ka aģentūra izvēlas šādas personas par brīvprātīgajiem, liecina, ka tā ir apņēmusies atbalstīt atturēšanos no noziegumu izdarīšanas, sekmīgi īstenojot sociālo iekļaušanu. Daudzām valstīm ir šāda "padomdošanas" labā pieredze. Tomēr visi nav piemēroti šim uzdevumam, un īstenošanas iestādes pienākums ir novērtēt, kuras personas varētu iesaistīt šajā darbā.

88. Brīvprātīgos vada un atbalsta profesionāls personāls, un viņiem ļauj pildīt pienākumus, kuri atbilst to prasmēm un interesēm uzticētā uzdevuma ietvaros.

Šajā noteikumu punktā norāda, ka ir jādod brīvprātīgajiem iespēja tikties ar profesionālo personālu, kas var konsultēt un atbalstīt viņus veicamajā darbā. Profesionālam uzraugam būtu jāuzņemas atbildība par lietas pārvaldību un attiecīgā gadījumā jāuztic uzdevumi brīvprātīgajam. Var gadīties, ka dažkārt brīvprātīgajam būs vajadzīgas atbildīgā uzrauga pilnvaras un atļauja, kā arī šā uzrauga norādījumi un atbalsts.

Tāpat kā algotiem darbiniekiem, arī brīvprātīgajiem ir uzdevums aizsargāt sabiedrību, tāpēc viņiem jāievēro tie paši konfidencialitātes noteikumi. Aizdomās turētajiem, likumpārkāpējiem

un citiem pakalpojumu saņēmējiem, kā arī personālam un brīvprātīgajiem ir jāsaprot ar šīm darba attiecībām saistītās tiesības un pienākumi.

89. Uz laiku, kad brīvprātīgie veic īstenošanas iestādes uzticētos pienākumus, viņus apdrošina pret negadījumiem, traumām un civiltiesisko atbildību. Iestādes pienākums ir nodrošināt, ka viņi ir atbilstoši apdrošināti. Ja darba gaitā rodas izdevumi, tos atlīdzina.

Tāpat kā algotiem darbiniekiem, arī brīvprātīgajiem ir jāgarantē atbilstošs apdrošināšanas segums, kad viņi veic savu darbu. Tas attiecas tikai uz tiem gadījumiem, kad īstenošanas iestāde brīvprātīgos izvēlas tieši. Šie noteikumi neattiecas uz organizāciju darbiniekiem, kuri strādā partnerībā ar īstenošanas iestādi.

Lai gan brīvprātīgajiem nemaksā par darbu, viņiem dažkārt var rasties izmaksas (piemēram, ceļa izdevumi), kas ir jāatlīdzina.

Finanšu resursi

90. Īstenošanas iestāžu rīcībā ir atbilstoši finanšu resursi, kas iegūti no valsts līdzekļiem. Trešās puses var dot finansiālu vai citu ieguldījumu, tomēr īstenošanas iestādes nedrīkst būt finansiāli atkarīgas no tām.

Šajā noteikumu punktā, kas paredzēts valstu valdībām un ir saistīts ar budžeta piešķirumiem, norādīts par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanai nepieciešamajiem resursiem. Lai gan sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu piemērošana izmaksā ievērojami mazāk nekā brīvības atņemšanas sods, to īstenošanai tomēr vajag būtisku finansējumu. Nepieciešamie finanšu līdzekļi būtu jānodrošina no valsts budžeta piešķirumiem, un uz tiem attiecas stingra budžeta kontrole.

Šajā noteikumu punktā netiek minēta konkrēta summa, tomēr tiek uzsvērts, ka finanšu līdzekļiem, kurus piešķir labi funkcionējoša pakalpojuma nodrošināšanai, ir jāatbilst īstenošanas iestādes vajadzībām.

Noteikuma otrajā daļā minēts, ka īstenošanas iestāde var izmantot resursus, kuri netiek piešķirti no valsts budžeta. Šādus resursus var piešķirt iestādes vai privātpersonas, kuras uzskata par "trešām pusēm" attiecībā pret īstenošanas iestādi. Minētie resursi var būt finanšu resursi vai cita veida atbalsts, piemēram, organizatoriskais atbalsts vai palīgpersonāla nodrošinājums. Tomēr šāds ieguldījums nekādā ziņā nedrīkst noteikt īstenošanas iestādes darbības virzību.

91. Ja īstenošanas iestāde izmanto trešo pušu "finansiālo ieguldījumu", izstrādā noteikumus, kuros norāda īstenojamās procedūras un personas, kurām piešķir īpašus pienākumus šajā jautājumā, kā arī veidus minēto līdzekļu pārbaudei.

Šis noteikums izriet no iepriekšējā noteikuma otrās daļas. Pat ja īstenošanas iestādes drīkst saņemt līdzekļus no citiem avotiem, ne tikai no valsts, ir svarīgi novērst risku, ka šo līdzekļu dēļ iestāde pat daļēji zaudē spēju rīkoties neatkarīgi. Tāpēc šajā noteikumu punktā teikts, ka ir jāparedz procedūra, ar kuru nodrošina minētā finansējuma pareizu izmantojumu; šī procedūra ir jāizstrādā valstu valdībām. Tādēļ ir jāizstrādā īpašas procedūras saistībā ar budžeta apropriācijām, kas iegūtas no privātiem līdzekļiem, un ir jānorāda par šo jautājumu

atbildīgās personas, kā arī jānosaka, kādā veidā un ar kādiem līdzekļiem tiks pārbaudīts minēto līdzekļu izlietojums.

VIII nodaļa. Pārbaude, uzraudzība un sūdzību procedūra

92. Īstenošanas iestādēs var veikt pārbaudes, turklāt tās regulāri iesniedz kompetentajām iestādēm vispārīgos ziņojumus un atgriezeniskās saites informāciju par savu darbu. Īstenošanas iestādes tiek pārbaudītas un/vai uzraudzītas, un tās pilnībā sadarbojas minētās pārbaudes veikšanai. Valsts pārbaudēs izdarītos secinājumus, kā arī neatkarīgu uzraudzības iestāžu secinājumus publisko.

Ar šo noteikumu punktu attīsta ideju par pārredzamību un pārskatatbildību. Īstenošanas iestāžu darbam ir jābūt pārbaudāmam, proti, iestādēs ir jānodrošina iespēja veikt periodisku uzraudzību un pārbaudi krimināltiesību sistēmas vai citas kompetentās iestādes ietvaros. Šādu pārbauzu būtība un veids var atšķirties, ņemot vērā dažādo valstu juridiskās iezīmes. Tomēr, lai nodrošinātu efektivitāti un ticamību, ir jāizpilda divas prasības. Pārbaude ir jāveic regulāri, proti, ne nejauši, ne ad hoc veidā. Tā jāveic ne tikai pašiem iestādes vadītājiem (noteikumu 76. punkts), bet arī pieaicinātām personām, proti, personām, kuras nav atkarīgas no attiecīgās darbības, lai tādējādi garantētu objektivitāti un taisnīgumu. Augsti kvalificēta pārbaude, ja valsts tiesību akti to paredz, ir jāveic kvalificētām un pieredzējušām personām.

Katrā valstī ir cita kārtība, un pārskatatbildību var īstenot valsts, reģionālā un/vai vietējā līmenī. Jebkurā gadījumā kompetentajai iestādei ir jānodrošina, ka tiek ieviestas stabilas sistēmas, kas tām ļauj pārliicināties par to, ka aģentūra savu darbu veic atbilstoši.

Turklāt neatkarīga uzraudzība ir ļoti svarīga, lai nodrošinātu augstas kvalitātes profesionālās prakses standartus. Dažās valstīs tas ir tiesībsarga pienākums, citās – valsts uzraudzības komiteju pienākums utt. Neatkarīgi no struktūru formas, šis noteikumu punkts paredz, ka tām jābūt neatkarīgām un labi nodrošinātām uzraudzības veikšanai.

Aģentūrām šīs pārbauzu un uzraudzības sistēmas būtu jāizmanto, lai mācītos un pilnveidotu savu praksi. Arī pārbaudes iestādei būtu jāizmanto šī iespēja, lai uzzinātu vairāk par īstenošanas prakses reālo situāciju un vajadzības gadījumā aģentūras vārdā iestātos par izmaiņām politikā vai attiecībā uz resursu piešķiršanu.

Tāpat ir regulāri jāinformē lēmējiestādes, kurām ir jābūt pārliicinātām par īstenošanas iestāžu darbu. Turklāt ir jāuztur dialogs, lai īstenošanas iestāde var ņemt vērā lēmējiestādes gaidas.

Šis noteikumu punkts paredz, ka ne tikai iestādēs veic pārbaudes, bet arī pašas iestādes aktīvi atskaitās par paveikto darbu. To var izdarīt, sniedzot ziņojumus un cita veida atgriezenisko saiti. Vairāk šis jautājums skatīts IX nodaļā.

93. Nodrošina iespēju taisnīgā, vienkāršā un objektīvā sūdzību procedūrā pārskatīt īstenošanas iestādes lēmumu vai nespēju pieņemt lēmumu, vai vispārīgi soda vai piespiedu līdzekļa piemērošanu.

Juridiskajos principos, kas ir šo noteikumu pamatā, jāņem vērā ir veids, kādā īstenošana notiek. Tāpēc ir jānodrošina attiecīgajām personām tiesības iesniegt sūdzību par lēmumu (vai lēmuma nepieņemšanu), kas skar sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu

praksē. Aizdomās turētie, likumpārkāpēji un citi pakalpojumu saņēmēji ir jāinformē par viņu tiesībām iesniegt sūdzību, kā arī par sūdzību iesniegšanas kārtību. Procedūrai ir jābūt skaidrai un saprotamai.

Īstenošanas aģentūrām ir jānodrošina, ka likumpārkāpēji pilda saistības, no kurām dažas viņi labprātāk nepildītu. Uzraudzības nolūkos pret aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem var izvirzīt personiskās prasības, par kurām tiem dažkārt var rasties aizvainojuma sajūta vai vēlme iebilst. Dažreiz arī darbiniekiem ir jāpieņem lēmums, ar ko nosaka, ka attiecīgajai personai ir jāierodas tiesā vai jāatgriežas ieslodzījuma vietā. Tādā gadījumā sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošana var radīt nesaskaņas un strīdus starp personālu un likumpārkāpējiem, un šis ir tāds šī darba aspekts, ar kuru personālam ir jārēķinās. Dažkārt strīds kļūst par pamatu oficiālai sūdzībai.

Kāds var pieprasīt uzrauga maiņu vai citas tās personas maiņu, kurai ir pienākums rūpēties par aizdomās turēto vai likumpārkāpēju. Kā sūdzība, tā arī šī prasība var būt pamatota vai nepamatota. Tā kā viens no priekšnoteikumiem soda vai piespiedu līdzekļa efektīvai īstenošanai ir attiecības ar uzraugu vai citu personu, kurai ir pienākums pret aizdomās turēto vai likumpārkāpēju, īstenošanas iestāde rūpīgi un atbildīgi pārbauda minētās prasības, tomēr ne vienmēr pieņem lēmumu apmierināt tās.

Procedūrai, lai aizdomās turētie, likumpārkāpēji un citi pakalpojuma saņēmēji varētu iesniegt sūdzību, ir jābūt skaidri saprotamai. Daudzas sūdzības var atrisināt neoficiāli, un tas arī būtu jādara, turklāt vietējā līmenī, paskaidrojot attiecīgajai personai, kāpēc lēmums tika pieņemts, bet, ja sūdzības iesniedzējs nav apmierināts, ir jānodrošina viņam faktiska iespēja vērsties ar sūdzību augstākā organizācijas līmenī un atsevišķos gadījumos pat neatkarīgā iestādē.

Jāpiebilst, ka nereti sūdzību iesniegšanu var novērst, ja aģentūra rūpīgi paskaidro savu lomu, kā arī rīkojas konsekventi un taisnīgi. Ja cilvēki zina, ko sagaida no viņiem un ko viņi var sagaidīt no citiem, sūdzību iesniegšana ir mazāk iespējama.

Personām, kuras izskata sūdzības, vajadzētu būt objektīvām un izvairīties no pieņēmumiem, kuru dēļ varētu pārāgri spriest par izmeklēšanas rezultātu.

94. Vispirms īstenošanas iestāde reaģē un izskata sūdzības, kas saistītas ar soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu. Sūdzības izskata un lēmumu pieņem bez nepamatotas kavēšanās.

Sūdzību izskatīšanas procedūrai ir jāatbilst konkrētām prasībām. Dažos gadījumos izmeklēšanu var veikt tā darbinieka vidējā posma vadītājs, par kuru sūdzība iesniegta. Citos gadījumos, ņemot vērā apgalvojumu nopietnību, izmeklēšana būtu jāveic kādam organizācijas augstāka līmeņa pārstāvim. Sūdzības var izskatīt arī neatkarīga iestāde (piemēram, tiesībsargs), tomēr parasti šāda procedūra jāsāk tikai tad, ja visi citi mehānismi nav ļāvuši rast apmierinošu risinājumu. Minētā neatkarīgā iestāde var būt tiesīga izskatīt apelācijas sūdzību arī par sākotnējā izmeklēšanā izdarītiem secinājumiem.

Ikvienai personai ir jādod iespēja bez grūtībām iesniegt sūdzību, un ir jāparedz iespēja izskatīt sūdzību un pieņemt lēmumu bez nepamatotas kavēšanās. Vienlaikus izmeklētāja rīcībā ir jābūt informācijai, kas ir nepieciešama lēmuma pieņemšanai, tostarp visiem apsvērumiem, kurus paudis sūdzības iesniedzējs, darbinieki, kuru prakse tiek apšaubīta, un/vai citas personas, kurām ir būtiska informācija.

Dažos apstākļos rūpīga izmeklēšana, visticamāk, prasīs laiku. Procedūras ir jāīsteno efektīvi,

bet ne sasteigti. Ja šķiet, ka sūdzības izskatīšanai vajadzēs vairāk laika, sūdzības iesniedzēju attiecīgi informē un viņam izskaidro, kāpēc notiek kavēšanās, ko citādi varētu uzskatīt par nepamatotu. Sūdzību izskatīšanai ir jāparedz procedūras un jānosaka precīzi formulēts termiņš.

Bieži vien ir ļoti svarīgi censties noskaidrot, kādu rezultātu vēlas sūdzības iesniedzējs. Piemēram, pastāv iespēja, ka attiecīgā persona uzskata, ka sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa prasības ir lielāks slogs nekā domāts iepriekš, tomēr šādu jautājumu, visticamāk, neatrisinās sūdzību procedūrā. Turklāt delikāts var būt jautājums par aizdomās turētā vai likumpārkāpēja aizvainojumu vai dusmām par uzrauga prasībām. Ne vienmēr ir viegli saprast, kad vislabāk būtu sākt sūdzību procedūru.

95. Personai, kuras izmeklē sūdzību, iegūst visu informāciju, kas nepieciešama lēmuma pieņemšanai. Rūpīgi apsver iespēju uzklaut sūdzības iesniedzēju personīgi, jo īpaši, ja sūdzības iesniedzējs ir paudis šādu vēlmi.

Izmeklēšanas ietvaros, visticamāk, tiks izskatīta sākotnējā sūdzība, attiecīgā gadījumā papildus uzklauts sūdzības iesniedzējs, veiktas pārrunas ar darbiniekiem, kā arī, iespējams, pārbaudīti rakstveida protokoli. Parasti pakalpojumu saņēmējus mudina iesniegt sūdzību rakstveidā (tam nav obligāti jābūt rūpīgi sagatavotai pārstāvībai), tomēr, ja attiecīgā persona nespēj vai nevar droši paust savu viedokli rakstveidā, sūdzību palīdz iesniegt un/vai pieņemt mutisku sūdzību.

Atbildīgajai iestādei ir katrā gadījumā atsevišķi jālemj, vai sūdzības izmeklētājam būtu jāiztaujā sūdzības iesniedzējs. Sūdzības iesniedzēja lūgums tikt personīgi uzklautam ir rūpīgi jāizvērtē, tomēr tas var nebūt izšķirošs. Situācija ir jānovērtē.

96. Lēmumu, kuru pieņēmušas personas, kas izskatījušas sūdzību, un lēmuma pamatojumu rakstveidā paziņo sūdzības iesniedzējam, īstenošanas iestādei un attiecīgajiem darbiniekiem.

Sūdzību var uzskatīt par pamatotu vai nepamatotu. Turklāt pastāv iespēja, ka tiek apmierināta kāda sūdzības daļa. Ja sūdzība tiek apmierināta, ir jāveic atbilstošas darbības, attiecīgi informējot sūdzības iesniedzēju. Ja secina, ka sūdzība nav pamatota, ir attiecīgi jāinformē sūdzības iesniedzējs un sūdzība jebkurā gadījumā ir jāizskata taisnīgi.

Gan personālam, gan sūdzības iesniedzējiem ir jāredz, ka procedūra ir taisnīga un objektīva. Neatkarīgi no tā, vai izmeklēšanas gaitā secina, ka sūdzība ir nepamatota, ļaunprātīga vai satraucoša, vai pamatota, aģentūrai ir attiecīgi jāatbild sūdzības iesniedzējam. Tāpat par izmeklēšanas rezultātu ir jāinformē arī darbinieki, kuru prakse tiek apstrīdēta.

Svarīgi nošķirt sūdzības, kas ir vērstas pret darbiniekiem, un sūdzības par neapmierinātību saistībā ar aģentūras politiku. Piemēram, likumpārkāpējs var sūdzēties par lēmumu saistībā ar viņa nosūtīšanu atpakaļ uz ieslodzījuma vietu, bet, ja aģentūra pārliecinās, ka šāds lēmums ir pieņemts un īstenots pareizi, tai ir jābūt gatavai atbalstīt savus darbiniekus.

Sūdzības iesniedzējam ir jāizskaidro visas izmaiņas attiecībā uz politiku vai praksi, kas rodas saistībā ar sūdzības izmeklēšanu. Īstenošanas iestādēm ir pozitīvi jāreaģē uz sūdzībām un jāizmanto izmeklēšana kā iespēja noskaidrot, kā uzlabot sniegto pakalpojumu kvalitāti.

Tāpat regulāri ir jāanalizē informācija par gada laikā iesniegto un apstrādāto sūdzību skaitu, lai tādējādi varētu apzināt un novērst politikas vai prakses nepilnības.

97. Sūdzības iesniedzēju konsultē vai viņam palīdz paša izvēlēta persona, un vajadzības gadījumā viņam sniedz juridisko palīdzību.

Šā punkta mērķis ir nodrošināt, ka sūdzības iesniedzējs var nekavēti izmantot savas tiesības. Tāpēc šai personai nodrošina tiesības pašai izvēlēties to personu, kura tai palīdzēs saistībā ar sūdzību par sabiedrībā izciešama soda vai piespiedu līdzekļa īstenošanu. Sūdzības iesniedzējs var izvēlēties personu, kura to konsultēs vai sniegs palīdzību, pat tad, ja pastāv risks, ka šai personai nav vajadzīgās speciālās kvalifikācijas vai zināšanu. Dažos gadījumos sūdzības iesniedzējs var lūgt juridisko palīdzību.

IX nodaļa. Izpēte, novērtējums, darbs ar plašsazinas līdzekļiem un sabiedrību

98. Tiek veicināta ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem saistīta izpēte. Šādus sodus un piespiedu līdzekļus regulāri novērtē. Programmas un intervences pasākumus strukturē, ņemot vērā attiecīgos pētījumos gūtās zināšanas.

Izpētē uzmanību cita starpā pievērš objektīvas aprakstīšanas, novērtēšanas un izvērtēšanas procedūrām. Izpēte ir būtisks priekšnoteikums, lai gūtu zināšanas par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu efektivitāti, nevis pakļautos uzskatiem. Ja šādu zināšanu nav, trūkst uzticama pamata, lai aprakstītu un novērtētu to, cik lielā mērā šādus sodus un piespiedu līdzekļus izmanto, un kādi ir gūtie rezultāti. Ja nav pieejami šādi apraksti un novērtējumi, nav iespējams efektīvi turpināt izstrādāt kriminālpolitiku un praktisko darbu ar aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem vai izmantot valsts finanšu resursus. Aprakstošu un novērtējošu pētījumu par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem iedibināšanai ir daudz priekšrocību. Tāpēc ar šo noteikumu punktu mudina veicināt šādu izpēti.

Pētījumos izdarītie secinājumi ir jāizmanto, lai pamatotu un vadītu praksi. Pētījumi jāveic precīzi un objektīvi, un universitāšu un citu pētniecības centru līdzdalība var nodrošināt objektivitāti, kā arī piešķirt pilnvaras šādai izpētei. Turklāt pētījumos izdarītie secinājumi būtu jāpublisko, lai iegūtu sabiedrības uzticību. (Pat ja secinājumi sagādā vilšanos, aģentūras vēlme veikt izmeklēšanu un vajadzības gadījumā mainīt pieeju, vairoš tās uzticamību.)

Gluži kā pētījumos izdarītie secinājumi ir jāņem vērā praksē, tāpat tiem jābūt arī politikas pamatā. Daudzās valstīs uz politiķiem tiek izdarīts liels spiediens ieviest efektīvus pasākumus noziedzības mazināšanai. Politisko iniciatīvu pamatā ir jābūt pētījumiem, pamatojumam un argumentiem, un, vienlaikus delikāti izturoties pret elektorāta tiesisko paļāvību, politiķiem ir jāuzņemas vadība un jācenšas izvairīties no jebkāda vīlinājuma nākt klajā ar vienkāršiem "risinājumiem" sarežģītām problēmām.

Pētījumos uzmanība jāpievērš ne tikai tam, cik lielā mērā ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem sasniedz izvīrītos mērķus, bet arī visām netīšām vai neparedzētām sekām.

Ar šo noteikumu punktu tiek veicināta ideju un prakses apmaiņa starptautiskā mērogā. Prakse, kas vienā valstī ir devusi panākumus, var šķīst daudzsološa ideja, kas būtu ieviešama citviet, tomēr tā jāīsteno, pienācīgi ņemot vērā konteksta, jo īpaši tiesību aktu un kultūras, atšķirības. Valstis var mācīties cita no citas pieredzes – ne tikai no veiksmēm, bet arī no

neveiksmēm.

99. Lai no dažādiem skatpunktiem novērtētu priekšrocības un trūkumus, kas saistīti ar programmām un intervences pasākumiem, kuru mērķis ir pēc iespējas uzlabot to rezultātu kvalitāti, ir jāizvirza efektivitātes un izpildes kritēriji. Programmu un intervences pasākumu izpildei ir jānosaka standarti un izpildes rādītāji.

Lai no dažādiem skatpunktiem novērtētu ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem saistītās priekšrocības, trūkumus un ierobežojumus, ir jāizvirza efektivitātes un izpildes kritēriji. Šie kritēriji varētu būt šādi:

- *atkārtotas notiesāšanas rādītāji (būtisks efektivitātes rādītājs);*
- *norise attiecībā uz atturēšanos no noziegumu atkārtotas izdarīšanas;*
- *atbilstība (piemēram, sekmīgas izpildes īpatsvars, reģistrēto pārkāpumu skaits);*
- *to personu raksturojums un noziedzīgu nodarījumu vēsture, kurām ir noteikts sabiedrībā izciešams sods vai piespiedu līdzeklis (lai noteiktu, vai sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus piemēro atbilstoši tiesību aktos un politikā paredzētajam principam);*
- *sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu ietekme uz ieslodzījuma rādītājiem (sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu noteikšanas mērķis ir samazināt ieslodzīto skaitu, tomēr šo mērķi var nenasniegt vai sasniegt nepilnīgi);*
- *diskriminācijas novēršana atbilstoši noteikumu 6. punktam;*
- *īstenošanas iestādēs nodarbinātā personāla izpratne;*
- *lēmējietāžu viedoklis;*
- *pakalpojumu saņēmēju, tostarp cietušo, pieredze;*
- *sūdzību procedūru rezultāti;*
- *sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu finansiālās izmaksas.*

Šis saraksts ir vēl papildināms. Piemēram, vērtīgs pētījumu temats būtu sabiedrības izpratne par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, kā arī to ticamība. Bieži vien var noderēt pagaidu rādītāji: piemēram, daudziem aizdomās turētajiem un likumpārkāpējiem ir jāpalīdz pārvarēt alkohola vai narkotiku atkarību un novērst trūkumus izglītībā vai arodizglītībā. Sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi piedāvā šādu palīdzību. Pētījumos tikai jānoskaidro, vai šādu palīdzību piedāvā un pieņem reālajā dzīvē, un kā varētu uzlabot palīdzības metožu efektivitāti.

Daudzos gadījumos ietekme jāvērtē salīdzinoši. Piemēram, būtu nevis jāskata atkārtotas notiesāšanas rādītāji attiecībā pret kādu (iespējams nerasniedzamu) ideālu, bet gan drīzāk uzmanīgi jāsalīdzina ar tādu līdzīgu likumpārkāpēju atkārtotas notiesāšanas rādītājiem, kuriem piemēro brīvības atņemšanas sodu, kā arī citus sodus un piespiedu līdzekļus.

100. Izmēģinājuma kārtā var ieviest jaunus sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus saskaņā ar starptautiski apstiprinātiem ētikas standartiem. Izmēģinājuma projektus vai eksperimentus veic saskaņā ar šiem noteikumiem, un tos rūpīgi uzrauga un izvērtē.

Jaunas programmas, intervences pasākumi un īstenošanas metodes ir vērtējamas atzinīgi. Ar šiem noteikumiem izvirza prasību, ka tos vispirms ievieš izmēģinājuma kārtā, tiem jābūt saskaņā ar šiem noteikumiem un starptautiskiem ētikas standartiem un tie ir rūpīgi jāuzrauga un stingri jāizvērtē.

101. Politikas veidotāji, likumdevēji, tiesu iestādes un plašāka sabiedrība ir periodiski jāinformē par ekonomiskajiem un sociālajiem ieguvumiem saistībā ar to, ka mazākam skaitam personu piespriež brīvības atņemšanas sodu, kā arī par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu priekšrocībām. Ievieš pasludinātu sabiedrisko attiecību politiku.

Diezgan bieži jāsecina, ka vairākās valstīs sabiedrībai ir maza izpratne par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem vai par īstenošanas iestāžu veikto darbu. Sabiedrības interese par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem parasti nav tik liela, kā par brīvības atņemšanas iestādi. Ar šo noteikumu punktu atbildīgās iestādes un arī īstenošanas iestādes tiek aicinātas "aizstāvēt" sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus – vērsties pie plašsaziņas līdzekļiem, lai izskaidrotu sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu mērķi, rezultātus un kāpēc tie ir svarīgi. Iestādēm ir jāizmanto iztēle un jābūt radošām attiecībā uz savu uzdevumu izpildi, lai vairotu sabiedrības izpratni un uzticību.

Tāpēc šajā punktā uzsvērts, ka liela nozīme ir labai komunikācijai, kas rada piemērotus sociālos apstākļus, lai sabiedrībā izciešamus sodus un piespiedu līdzekļus varētu pieņemt kā atbilstošu un ticamu risinājumu kriminālas rīcības gadījumā. Šā punkta mērķis ir nodrošināt, ka lēmumus pieņem un viedokļus veido, balstoties uz ticamu informāciju, nevis nekompetentiem pieņēmumiem.

102. Aktīvi rīkojas, lai padarītu par pieejamu informāciju par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu būtību un saturu, kā arī par dažādiem to īstenošanas veidiem, lai plašāka sabiedrība varētu tos saprast un uztvert kā atbilstošu un uzticamu reakciju kriminālas rīcības gadījumā.

Plašākai sabiedrībai gan vajag, gan ir tiesības zināt, kādi sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi ir pieejami, kādi ir to nosacījumi, kādas ir aizdomās turēto un likumpārkāpēju tiesības un pienākumi un cik efektīvi kopumā ir šie dažādie sodi un piespiedu līdzekļi. Plašākās sabiedrības izpratni var vairot, izmantojot dažādus plašsaziņas līdzekļus – radio, televīziju, internetu, sociālos plašsaziņas līdzekļus, laikrakstus un žurnālus. Turklāt arī konferencēs, semināros un lekcijās var izplatīt informāciju un ietekmēt sabiedrisko domu.

Informācijā būtu jāuzsver, ka sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi var būt pietiekams sods un kontrole un palīdzēt atturēties atkārtoti izdarīt noziegumus.

Turklāt ir svarīgi, ka sabiedrības acīs īstenošanas iestādes ir aktīvas, atbildīgas un vienmēr tiecas uzlabot sava darba kvalitāti.

103. Tiesu iestādes un citas lēmējietādes iesaista politikas nostādņu izstrādes un pārskatīšanas procesā, kas attiecas uz sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu izmantošanu, un tās informē par procesa rezultātiem, tādējādi nodrošinot plašu izpratni par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu priekšrocībām un ierobežojumiem.

Tieši tiesas iestādes un citas lēmējietādes nosaka, kādā veidā atbilstoši tiesību aktiem tiks izmantoti sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi. Ja šīm iestādēm nebūs pilnīgas izpratnes par to, kā sabiedrībā izciešami sodi un piespiedu līdzekļi tiek īstenoti un kādu rezultātu ar tiem var panākt, pastāv risks, ka tie tiks izmantoti nepietiekami vai neatbilstoši. Tādā gadījumā ar sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem, visticamāk, nevarēs sasniegt nevienu izvirzīto mērķi, jo īpaši mērķi samazināt ieslodzīto personu skaitu. Šis noteikumu punkts paredz dialogu starp īstenošanas iestādēm un lēmējietādēm.

Lēmējinstādēm ir ne tikai jāsaņem informācija, bet tās ir arī jāmudina paust viedokli par sabiedrībā izciešamu sodu un piespiedu līdzekļu īstenošanu un iespējām tos uzlabot tā, lai vairotu to uzticamību.

104. Īstenošanas iestādes dod iespēju un iedrošina aizdomās turētos un likumpārkāpējus informēt tās par savu pieredzi saistībā ar uzraudzīšanu, lai varētu pilnveidot politiskās nostādnes un praksi. Ja šīs iestādes strādā ar cietušajiem, lūdz arī viņu viedokli.

Pētījumos par sabiedrībā izciešamiem sodiem un piespiedu līdzekļiem plaši ir izmantotas statistikas analīzes, jo īpaši dati par atkārtotu notiesāšanu. Tomēr ir arī citi aspekti, kas var palīdzēt gūt izsmeļošāku un pilnīgāku vērtējumu par īstenošanas iestāžu darbu. Šajā noteikumu punktā iestādes tiek aicinātas rosināt pakalpojumu saņēmējus paust savu viedokli par saņemtajiem pakalpojumiem un veidu, kādā tās tika uzraudzītas. Tāpat, ja attiecīgās aģentūras strādā ar cietušajiem, ir aktīvi jācenšas noskaidrot viņu viedokli. Daudzos gadījumos personu viedokli reģistrē atsevišķajos lietas materiālos, bet viedokļu sistematisks apkopojums tiek veikts retāk, tāpat arī tos retāk izmanto, lai gūtu informāciju par politikas praksi. Dažās valstīs iestādes ir palīdzējušas izveidot lietotāju grupas konsultāciju saņemšanai; šādi un līdzīgi pasākumi tiek vērtēti atzinīgi.

X nodaļa. Noteikumu pārskatīšana

105. Šos noteikumus regulāri pārskata.

Šie noteikumi ir regulāri jāpārskata un attiecīgi jāpārstrādā. Atsevišķi noteikumi ir jāpārskata saistībā ar izmaiņām tiesību aktos, tostarp tiesu nolēmumos, kā arī mainoties izpratnei par to, kā vislabāk palīdzēt mainīties personībai un atturēt to no pārkāpumu izdarīšanas, un mainoties tehnoloģijām. Būtiski, ka visas valstis sekmē šo procesu, pievēršot uzmanību īstenošanas sekām. Apstākļi, kad noteikumi nenodrošina (vai vairs nenodrošina) iecerēto mērķu sasniegšanu vai rada ar principa vai prakses īstenošanu saistītus sarežģījumus, ir jāņem vērā un jebkurā noteikumu pārskatīšanas laikā uz tiem jāvērs Eiropas Padomes uzmanība. Noteikumi ir jāpilnveido, rūpīgi izvērtējot pieredzi, kas gūta, cenšoties īstenot tos praksē.